

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

Анна ЧЕЧЕЛЬ

(підпис)

(ПІБ завідувача кафедри)

30 травня 2024 р.

**«ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНОГО ЖІНОЧОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Муніципальний менеджмент»
Кондратьевой Олександри Олександрівни
Науковий керівник:
Верительник Світлана Мельсиківна,
доктор філософії з публічного управління
та адміністрування, доцент кафедри
публічного управління та адміністрування
Рецензент:
Халецька Аліна Анатоліївна, д.держ.упр.,
професор, професор кафедри «Києво-
Могилянська школа врядування імені
Андрія Мелешевича» НаУКМА

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК

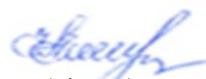
«22» червня 2024 р.

Київ – 2024

**МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Шифр та назва спеціальності 073 Менеджмент
Освітньо-професійна програма Муніципальний менеджмент

ЗАТВЕРДЖУЮ

(підпис)

Завідувач кафедри
д.е.н., професор
Анна ЧЕЧЕЛЬ
(ППІ завідувача кафедри)
«30» травня 2024 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Кондратьєва Олександра Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Організація громадського об'єднання як форми самоорганізації населення**

керівник роботи Верительник Світлана Мельсиківна, доктор філософії з публічного управління та адміністрування, доцент кафедри публічного управління та адміністрування

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від 16.02.2024 №30

2. Строк подання студентом роботи 13.05.2024

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет)

Мета роботи – теоретичне обґрунтування й визначення заходів щодо удосконалення моделей державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу.

Об'єктом дослідження є теоретичні й практичні проблеми державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу в умовах війни.

Предмет дослідження – теоретичні й практичні проблеми удосконалення моделей державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

РОЗДІЛ 1. Теоретико-прикладні основи формування моделей державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу

РОЗДІЛ 2. Удосконалення моделей підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Верительник С.М, д.філ. з ПУтаА, доцент	15.03.2024	05.04.2024
2	Верительник С.М, д.філ. з ПУтаА, доцент	06.04.2024	30.04.2024

6. Дата видачі завдання «15» березня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Написання Вступу та 1 розділу кваліфікаційної роботи	15.03-05.04.2024	
2.	Написання 2 розділу кваліфікаційної роботи	06.04-30.04.2024	
3.	Написання Висновків та оформлення списку літератури, додатків	01.05-10.05.2024	
4.	Подання завершеної кваліфікаційної роботи на кафедру	13.05.2024	

Здобувачка

Олександра КОНДРАТЬЄВА
(власне ім'я, ПРИЗВИЩЕ)

Науковий керівник роботи

(підпис)

Світлана ВЕРИТЕЛЬНИК
(власне ім'я, ПРИЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНОГО ЖІНОЧОГО БІЗНЕСУ.....	8
1.1. Особливості малого та середнього жіночого бізнесу в умовах війни	8
1.2. Зміни правового державного регулювання діяльності малого та середнього бізнесу.....	20
РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПІДТРИМКИ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНОГО ЖІНОЧОГО БІЗНЕСУ.....	26
2.1. Порівняльний аналіз структурних елементів фінансового механізму державної підтримки малого та середнього бізнесу України і розвинених країн світу.....	26
2.2. Державні програми фінансової підтримки для суб'єктів малого та середнього підприємництва.....	35
2.3. Грантові ресурси для розвитку малого та середнього жіночого бізнесу...	41
2.4. Пропозиції щодо удосконалення підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу.....	50
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	64
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Незважаючи на надзвичайно складні умови війни, український бізнес став опорою держави. Сплата податків, волонтерські проекти, підтримка Збройних Сил України та інвестиції, попри війну, стали обов'язковим правилом як для невеликих підприємств, так і для промислових компаній. Вітчизняний бізнес у цей непростий час забезпечує податки, захищені робочі місця та стабільні зарплати для громадян.

Майбутнє українського бізнесу значною мірою залежить від того, наскільки він зможе подолати виклики, пов'язані з російською агресією та можливістю адаптації до нових економічних умов чи географічного розташування. Війна в Україні змусила людей змінювати місце проживання та спосіб життя. Це стосується й вітчизняного бізнесу. Багато підприємств скоротили свої потужності, а значна кількість припинила свою діяльність. Невеликій частині підприємств, безпосередньо постраждалих від російської агресії, вдалося продовжити розвиток, перемістивши свої активи в більш спокійні регіони України. Одним із важких наслідків військової агресії рф проти України стала вимушена релокація жіночого бізнесу: значна кількість підприємців із південних, східних і північних регіонів переїхала в центральні та західні регіони України.

Навіть у нинішніх надзвичайно складних умовах держава вживає доступних заходів, щоб підтримати підприємства, які опинилися в скрутному становищі.

Дослідження моделей державної підтримки вимушено переміщеного бізнесу в умовах війни є важливим завданням, що дає можливість виявити наявні проблеми та перешкоди, а також визначити можливі шляхи їх подолання для відновлення та системного соціально-економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питанням підтримки бізнесу від держави в умовах війни присвятила свої роботи низка

вітчизняних науковців, зокрема Авраменко Н., Лебедченко В., Андрусенко Н., Більовська О., Майстро Р., Дикань В., Фролова Н., Мельник Т., Кобеля-Звір М., Годорюк С., Ковальов С. та інші.

Згідно з дослідженнями вчених, в умовах військового конфлікту державні органи влади та контролюючі структури часто співпрацюють з бізнесом з метою створення сприятливих умов для його розвитку та дерегулювання ділового середовища. Пріоритетним інструментом підтримки бізнесу в таких умовах стає розробка заходів щодо реформування національної системи регулювання підприємницької діяльності.

Водночас, вчені відзначають важливість державної підтримки вимушено переміщеного бізнесу, зокрема, через програми релокації з небезпечних територій та надання пільгового кредитування. Однак, цей аспект державної політики поки що недостатньо вивчений.

Вирішення проблеми державної підтримки вимушено переміщеного бізнесу, його стимулювання та забезпечення подальшого розвитку, могло б прискорити процес відновлення економіки України в умовах військового конфлікту.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування й визначення заходів щодо удосконалення моделей державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу.

Для досягнення цієї мети стояло рішення ряду актуальних завдань:

- на теоретичному рівні дослідити особливості малого та середнього жіночого бізнесу в умовах війни;
- проаналізувати зміни правового державного регулювання діяльності малого та середнього бізнесу;
- провести порівняльний аналіз структурних елементів фінансового механізму державної підтримки малого та середнього бізнесу України і розвинених країн світу;
- вивчити можливість використання державних грантів для розвитку малого та середнього жіночого бізнесу;

- запропонувати пропозиції щодо удосконалення державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу.

У процесі дослідження використовувалися матеріали щорічних статистичних збірників, монографій, довідкової й періодичної вітчизняної й закордонної літератури з питань державної підтримки малого та середнього бізнесу, спеціалізованої аналітичної бізнес-преси, результати власних досліджень, стандартні програмні.

При виконанні дослідження у кваліфікаційній роботі бакалавра застосовувалися загальнонаукові методи й методи дослідження: методи прогнозування та економічного обґрунтування ухвалених рішень, а також забезпечення єдності розвитку економіки й управління. Крім того, орієнтація на інтереси споживача, із застосуванням системного та комплексного підходів, дозволить аналізувати ефективність і економічну доцільність пропонованих заходів.

Об'єктом дослідження є теоретичні й практичні проблеми державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу в умовах війни.

Предмет дослідження – теоретичні й практичні проблеми удосконалення моделей державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що висновки й пропозиції автора, а також запропонована програма підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу, дозволить виявити наявні проблеми та перешкоди, а також визначити перспективи відновлення суб'єктів жіночого малого та середнього бізнесу та системного соціально-економічного розвитку України.

1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНОГО ЖІНОЧОГО БІЗНЕСУ

1.1. Особливості малого та середнього жіночого бізнесу в умовах війни

Жінки-підприємці відіграють ключову роль в економічному розвитку, створюючи робочі місця, стимулюючи інновації та зростання. Вони забезпечують дохід для своїх сімей, роботу для своїх громад і беруть участь у ланцюгах створення доданої вартості.

В умовах воєнного стану особливо важлива підтримка жіночого підприємництва, яке сприяє економічній стійкості та відновленню країни. Державні органи влади та спеціалізовані організації надають жінкам-підприємцям фінансову, консультаційну та освітню допомогу, допомагаючи їм адаптуватися до нових реалій і розвивати свій бізнес.

Таким чином, жіноче підприємництво є важливим фактором економічного та соціального розвитку України, особливо в умовах військового конфлікту. Підтримка цього напрямку є пріоритетним завданням для держави та суспільства.

Тема жіночого підприємництва в Україні є предметом дослідження багатьох відомих науковців та економістів. Вони вивчають питання становлення та розвитку цього напрямку, його інституційні особливості, типи та форми, а також обґрунтовують необхідність державної підтримки.

Серед дослідників, які займалися цією проблематикою, можна виділити Г. Андрощука, К. Алексеєву, Ю. Бажала, В. Вишневського, В. Вітлінського, В. Гейця, Я. Жаліла, А. Ігнатюк, І. Іщенко, Н. Ісакову, Н. Єгорова, А. Карпа, С. Коляденка, О. Криворучко, В. Ляшенка, О. Марченка, О. Манжуру, В. Нечипорук, В. Осецького, Л. Прокопенко, М. Слабка, І. Титарчука, А. Цикала, В. Щербака та інших.

Тема жіночого підприємництва в Україні є предметом активного наукового дослідження. Окрім вивчення загальних тенденцій та особливостей цього явища, науковці також зосереджуються на аналізі конкретних проблем та перспектив розвитку.

Зокрема, Н. Олійник досліджувала специфіку підприємницької діяльності жінок в Україні, обґрунтовувала необхідність сприяння її розвитку та визначала основні чинники підприємницької активності жінок [1].

Водночас, ряд важливих питань залишаються недостатньо вивченими. Це, зокрема, визначення існуючих ризиків становлення жіночого підприємництва, аналіз можливих механізмів його реалізації в умовах воєнного стану, а також дослідження актуальних інструментів підтримки жінок-підприємниць у вітчизняному бізнес-середовищі.

Таким чином, тема жіночого підприємництва в Україні потребує подальшого комплексного вивчення, що дозволить сформувати більш цілісне уявлення про цей феномен та розробити ефективні механізми його стимулювання.

Жіноче підприємництво в Україні є важливим фактором соціально-економічного розвитку, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Жінки-підприємниці становлять особливу соціальну групу, яка характеризується специфічними пріоритетами, мотивами, можливостями та викликами.

Жінки-підприємниці - це жінки, які започаткували власну справу та керують бізнесом (рисунок 1.1). Вони, як правило, перебувають у віковій категорії від 25 до 50 років, мають статус підприємця, а їхні ціннісні орієнтації, світогляд, інтереси, потреби та соціально-психологічні особливості зумовлені трансформаціями, що відбуваються в суспільстві.

Дослідження специфіки жіночого підприємництва, виявлення його пріоритетів, мотивів, можливостей та викликів є важливим завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню ролі жінок-підприємниць у

соціально-економічному розвитку України, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення [2, с. 27].

Рисунок 1.1 – Типові групи жінок підприємниць

Жінки-підприємниці являють собою унікальну соціальну групу, що вирізняється низкою характерних ознак. Насамперед, вони займаються індивідуальною трудовою діяльністю, демонструючи високу відповідальність у просуванні власної бізнес-справи. Варто зазначити, що жіноче підприємництво здебільшого простежується в традиційних для жінок галузях.

Цікавим є той факт, що кожна п'ята жінка-підприємиця має дві або більше вищих освіт. Вони виявляють зацікавленість у розвитку, відвідують бізнес-тренінги, займаються саморозвитком та читають бізнес-літературу.

Жінки-підприємиці характеризуються специфічними соціально-економічними, духовно-психологічними цінностями, креативним способом мислення та діловим способом життя. Вони провадять підприємницьку діяльність у різноманітних організаційних формах та галузях економіки.

Таким чином, жінки-підприємиці становлять унікальну соціальну групу, що вирізняється низкою характерних ознак та відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку суспільства.

Історично склалося, що до 20 століття жінки займалися малим бізнесом переважно з метою отримання додаткового доходу. Часто це було пов'язано з необхідністю уникнути бідності або забезпечити себе після втрати чоловіка. В той час такі ініціативи жінок не вважалися підприємницькими, оскільки вони все ще були зосереджені на виконанні домашніх обов'язків.

Жінки стикалися з численними бар'єрами на шляху до освіти та працевлаштування, що змушувало їх погоджуватися на низькооплачувану роботу та виконання лише домашніх справ. Внаслідок цього, жіноче підприємництво було зосереджене в таких сферах, як пошиття одягу, догляд за волоссям, домашня робота та акушерство.

Нижчий рівень доходів, обмежений доступ до капіталу та расова дискримінація були тими перешкодами, які не дозволяли жінкам започатковувати власну справу. Лише після того, як образ жінки в бізнесі став більш привабливим для широкої громадськості, вони змогли стати більш активними у діловому світі.

Таким чином, історичний розвиток жіночого підприємництва був тісно пов'язаний із подоланням численних соціальних, економічних та культурних бар'єрів, що стримували участь жінок у підприємницькій діяльності.

Варто згадати і той факт, що суспільство протягом століть не схвалювало жінок, які займалися бізнесом, адже вважали що це позбавляло

жінок ніжності та лагідності. У 1900-х роках, через прогресивніший спосіб мислення та зростання фемінізму, жінки-підприємці стали прийнятими громадськістю і досягали успіхів. Жінки отримали право голосу в 1920 році, а через два роки Клара та Ліліан Вестропп започаткували інститут жіночих заощаджень і позики для поширення фінансової грамотності. З розвитком суспільства жінки-підприємці ставали більш впливовими.

У ХХІ столітті на шляху до прищвидшеного становлення жіночого підприємництва в Україні існують такі перешкоди:

- військовий конфлікт на території України;
- системні зміни в законодавстві, що регулює ведення бізнесу;
- непередбачуваність і невизначеність;
- недосконала дозвільна система, пов'язана з неузгодженістю законодавства на центральному рівні;
- релігійні стереотипи;
- неможливість постійно бути в бізнесі, оскільки жінка-підприємця змушена поєднувати управління бізнесом з веденням домашнього господарства і вихованням дітей, що побічно має низку негативних взаємовпливів;
- турбулентний характер соціально-економічного середовища;
- обмежений доступ до фінансових ресурсів;
- недостатнє ресурсне та слабе інформаційне забезпечення;
- наявні стереотипи щодо жінок у бізнесі.

Сучасні українські жінки-підприємці демонструють високу адаптивність та креативність у веденні бізнесу в умовах викликів, спричинених військовим конфліктом. Вони активно переформатовують свою діяльність, переводячи її в онлайн-простір та оптимізуючи виробничі витрати. Таким чином, жінки знаходять нові можливості для розвитку своїх бізнес-проектів навіть в умовах турбулентного соціально-економічного середовища.

Водночас, варто зазначити, що рівень жіночого підприємництва в Україні є вищим, ніж у багатьох європейських країнах. Це пояснюється тим,

що в державах з нижчим рівнем доходів населення, жінки змушені шукати альтернативні джерела заробітку, оскільки мають обмежений вибір можливостей для кар'єрного зростання. Натомість, у більш економічно розвинених країнах Європи, жінки частіше обирають традиційні шляхи професійної самореалізації, такі як побудова кар'єри в компаніях чи державному секторі.

В умовах економічної кризи та нестабільності, люди змушені шукати альтернативні шляхи забезпечення себе та своїх родин. Підприємництво стає одним із таких виходів, коли люди вимушені самостійно створювати робочі місця, розробляти нові продукти та послуги, налагоджувати комунікацію з ринком і клієнтами. За оцінками експертів, Україна наразі перебуває на порозі подібного сценарію, адже значна частина населення втратила роботу і розглядає можливість започаткування власної справи.

У цьому контексті, жіноче підприємництво демонструє особливу цінність. Воно дає жінкам можливість поєднувати професійну діяльність із сімейними обов'язками, надаючи їм контроль над власним часом. Крім того, жіночі бізнес-проекти, як правило, зосереджуються на галузях та технологіях, що не вимагають великої кількості персоналу, що є важливим в умовах обмежених ресурсів. Таким чином, жіноче підприємництво стає важливим чинником самореалізації жінок, їхнього особистісного розвитку, а також вагомим внеском у соціально-економічний розвиток суспільства.

Варто зазначити, що компанії, очолювані жінками, демонструють вищі показники середньої виручки та залучення інвестицій на пізніх стадіях розвитку, що підкреслює їхній значний потенціал.

Сучасна жінка-підприємець повинна володіти низкою важливих якостей, які характеризують її як ефективного лідера. Серед них:

1. Емоційний інтелект - здатність розуміти та управляти як своїми, так і чужими емоціями.

2. Натхнення та мотивація - вміння надихати себе та інших, а також знаходити внутрішні стимули для досягнення цілей.

3. Прагнення до саморозвитку та розвитку команди - постійне бажання вдосконалюватися та допомагати зростати своїм співробітникам.

4. Відповідальність у прийнятті бізнес-рішень - здатність брати на себе відповідальність за результати своїх дій.

5. Гнучкість та стратегічне мислення - вміння адаптуватися до змін та розробляти довгострокові плани розвитку.

6. Цікавість та орієнтація на тренди і клієнтів - постійне прагнення до пошуку нових можливостей та розуміння потреб споживачів.

7. Цілеспрямованість і наполегливість - здатність ставити амбітні цілі та наполегливо працювати для їх досягнення.

8. Вміння генерувати ідеї та готовність до навчання - постійний пошук нових рішень та відкритість до отримання нових знань.

9. Готовність до змін та викликів ринку - здатність адаптуватися до мінливих умов та сприймати нові виклики як можливості для розвитку.

Жінки в Україні все частіше обирають шлях підприємництва, керуючись низкою факторів:

1. Прагнення до професійного розвитку та фінансової незалежності. Жінки прагнуть реалізувати свій потенціал та забезпечити власну фінансову свободу.

2. Інноваційність, винахідливість та цікавість. Жінкам притаманні творчий підхід та бажання пробувати нове.

3. Кар'єрна орієнтація на професійну компетентність та особистий успіх. Жінки прагнуть досягти високого рівня професіоналізму та самореалізації.

4. Наявність стереотипів та нерівних можливостей. Жінки стикаються з упередженнями щодо їхньої ролі в бізнесі, що спонукає їх доводити свою спроможність.

5. Конфлікт інтересів між сім'єю, кар'єрою та особистими амбіціями. Жінки намагаються знайти баланс між різними сферами життя.

Суспільство часто сприймає чоловіків-підприємців як більш витривалих, менш емоційних та краще зосереджених на справі. Це створює

додаткові виклики для жінок-підприємців, які змушені доводити свою компетентність та здатність до ефективного управління бізнесом.

У суспільстві не сприймають жінок-підприємців достатньо серйозно, оскільки вважається, що вони занадто м'які для ведення бізнесу. Вважається, що жінки є чуйними, співчутливими, не вимогливими до своїх підлеглих, емоційними та нездатними раціонально мислити, щоб бути ефективними лідерами та керівниками. Ця стереотипна думка не враховує індивідуальні психологічні та поведінкові особливості конкретної особистості.

Важливими характеристиками особистості, пов'язаними з гендерною ідентичністю, є ознаки маскулінності чи фемінності. Це системи властивостей, традиційно асоційованих з чоловіками або жінками, які визначають відповідність власній психологічній статі, гендерно-рольовим нормам і стереотипам, типовим формам поведінки, стилям життя та цінностям.

Гендерні особливості лежать в основі стилю поведінки. Жінки мають більш широке, панорамне бачення, тоді як чоловікам властиве звужене сприйняття. Це дозволяє жінкам бути більш уважними до деталей, міміки, рухів і одягу партнерів, а також сприяє їхньому тактичному мисленню.

У 2021 році жінки очолювали понад третину українських компаній. Однак, за неповний 2022 рік, частка жінок-керівників дещо зменшилася, сягнувши близько 29%. Це свідчить, що військовий конфлікт певною мірою вплинув на тенденцію зростання представництва жінок у бізнес-середовищі. Загалом, ситуація в Україні відображає загальносвітову картину, де частка жінок-лідерів компаній рідко перевищує 25-30%. Для подолання цієї межі необхідні стратегічні зміни, зокрема, орієнтація на більш глобальні цілі. Крім того, відзначається, що жіночий підхід зазвичай спрямований на процес, тоді як чоловічий - на кінцевий результат [3, с. 103]

Для сприяння збільшенню частки жінок-керівників у бізнесі, навіть у Великій Британії було створено спеціальну ініціативу - "The 30% Club". Аналізуючи вікові тенденції, спостерігається, що кількість жінок у бізнесі

віком до 35 років зросла на 7% у 2022 році порівняно з 2021 роком. Натомість, частка жінок-підприємців старше 40 років дещо зменшилася.

Протягом перших місяців 2023 року майже половина нових малих підприємств в Україні були засновані жінками. Здебільшого українські жінки-підприємці є одноосібними власницями одного бізнесу, переважно у формі фізичних осіб-підприємців, мікро- та малого бізнесу. Близько 48% з 296 288 підприємств, створених в Україні у 2023 році, були започатковані саме жінками. Одним із ключових чинників такого стрімкого розвитку жіночого підприємництва в Україні є війна, оскільки багато чоловіків були мобілізовані до Збройних Сил України для виконання конституційного обов'язку із захисту держави.

Аналіз галузевої структури жіночого підприємництва в Україні показує, що найбільша частка жінок-підприємців представлена у сфері надання послуг - 44%. Далі за популярністю йдуть торгівля - 21%, освіта - 10%, креативні індустрії - 8%, аграрний сектор - 3%, будівництво та ІТ - по 5%, а також сфера HoReCa (готельно-ресторанний бізнес) - 5% (таблиця 1.1).

Середня тривалість існування жіночих підприємств в Україні становить 8 років [4;5].

Жінки-підприємці найчастіше обирають для своєї бізнес-діяльності напрями, пов'язані з наданням послуг населенню.

Зокрема, вони відкривають дитячі садки та школи, розвивають онлайн-та офлайн-магазини, надають косметичні та перукарські послуги, займаються пошиттям одягу, керують кондитерськими. Крім того, жінки все частіше обирають соціальне підприємництво, створюючи, в тому числі, робочі місця для людей з особливими потребами.

Таблиця 1.1 - Напрямки жіночого підприємства

Бізнес-ідеї, напрями для розвитку жіночого підприємства	Загальна характеристика та особливості становлення, як жіночої бізнес-справи
Кондитерський бізнес від жінок	Згідно з дослідженнями вчених, під час кризи люди починають їсти багато солодкого, щоб відчувати задоволення, позитивні емоції та деяку безпеку. Так, свого

	<p>часу компанія "Марс" випустила "Снікерс" під час Великої депресії у США. Саме в кризові періоди багато кондитерських компаній трансформуються з невеликих брендів у масштабніші. Складні часи та кризи породжують потужні бізнеси. Більше того, є всі шанси відкривати "солодкий" бізнес, задовольняючи реальні потреби суспільства як у питаннях харчування, так і в питаннях зайнятості людей.</p>
Сфера освіти. Коучинг	<p>В умовах кризи одним із найбільш успішних напрямів інвестицій є вкладення у власну освіту, вдосконалення навичок, набуття нових компетенцій, які можуть бути потрібні відразу після закінчення кризи. Варто інвестувати свого часу, знання та підвищення кваліфікації. Це один із найбільш стабільних напрямків розвитку як бізнесу під час кризи, так і зайнятості для себе у складні економічні часи для суспільства та країни. Запуск власних освітніх курсів жінкою-підприємцем, за умови, що вона має певний бекграунд (від англ. background - "фон", "задній план" - це все, що відноситься до життя, освіти, зв'язків, досвіду людини: інтелектуальний рівень, культурна підготовка, ступінь освіченості, життєвий та професійний досвід, інформаційний матеріал, який надає необхідні відомості про профіль роботи певного підприємства, його продукцію та послуги, історію створення, розвитку), навички, вміння, компетенції та бажання, використавши які вона може покращити освітню послугу .</p>
Соціальне підприємництво є популярною нішею серед жінок	<p>Жіноче підприємництво в Україні все частіше орієнтується на соціально відповідальний бізнес та вирішення суспільних проблем. За оцінками експертів, жінки готові спрямовувати до 90% свого доходу на вирішення соціальних питань, тоді як чоловіки – лише 40%. У Європі 15% молодих людей вважають за краще співпрацювати із соціально відповідальними компаніями, що свідчить про прагнення бути залученими до життя суспільства та вирішення локальних та глобальних проблем. У Європі на соціальний бізнес припадає до 10% від загальної кількості підприємств. Соціальне підприємництво дозволяє реінвестувати частину прибутку на вирішення актуальних проблем. Розвитку жіночого соціального підприємництва в Україні сприяють програми та гранти від Ukrainian Social Venture Fund та ЄБРР.</p>

Продовження таблиці 1.1

1	2
Сфера дитячих товарів та надання послуг для дітей	<p>У кризові часи люди прагнуть заощаджувати, але це не стосується їхніх дітей. Для жіночого бізнесу в цій ніші слід рекомендувати не йти з ринку, а вдосконалювати підходи: розставляти нові акценти в послугах, що надаються, змінювати методи комунікації, доповнюючи їх,</p>

	покращувати маркетингові стратегії, якщо кількість клієнтів скорочується. Незважаючи на загальне прагнення економії, батьки продовжують витрачати на своїх дітей, що створює можливості для бізнесу, орієнтованого на дитячу аудиторію. Головне - гнучко реагувати на зміни ринку та адаптувати свою пропозицію.
Заснування маркетингової агенції або SMM-агенції	Для жінок, які вимушено залишили Україну через війну, але мають досвід роботи на ринках ЄС та відповідну освіту, доцільно розглянути можливість відкриття власного маркетингового бізнесу. Український бізнес зараз гостро потребує просування, нових маркетингових підходів, а створення таких агенцій може стати "мостом" між українськими компаніями та закордонними ринками. Крім того, це дозволить надати роботу багатьом українським фахівцям у сфері комунікацій, які також змушені були залишити країну. Такий бізнес може не лише допомогти українським підприємствам вийти на нові ринки, а й надати можливість працевлаштування кваліфікованим кадрам з України.

Крім того, жіноче підприємництво також сприяє створенню робочих місць для інших жінок. Багато жінок відкривають власний бізнес, перебуваючи у відпустці по догляду за дитиною. Вони спрямовують свої зусилля на задоволення потреб, яких бракує жінкам у цей період. Часто такі підприємства пропонують нішеві продукти чи послуги, як-от: школи для молодих батьків, творчі студії, курси програмування, сервіси з пошуку нянь. Ці ідеї дають можливість розвиватися дітям і заповнюють ті ніші, в яких не працюють чоловіки.

Загалом, важливу роль у підтримці та відновленні бізнесу в Україні мають відігравати інституції розвитку екосистеми країни: громадські об'єднання, асоціації, релоковані підприємства, інноваційні кластери, цифрові хаби, віртуальні платформи для розвитку бізнесу, краудфандингові платформи.

Жіноче підприємництво також очікує на підтримку від місцевих та міжнародних організацій, зацікавлених у розвитку бізнесу та збільшенні податкових надходжень. Малий бізнес відіграє важливу роль у подоланні безробіття, створенні нових робочих місць та формуванні платоспроможності населення.

Міжнародна організація праці, спираючись на статистичні дані, довела, що близько 50% продуктивності жінок залишається нереалізованою. Це означає, що за умови належної підтримки, жінки зможуть стати ще ефективнішими.

Підтримка жіночого підприємництва має високі шанси на те, що інвестиції спрямовуватимуться на розширення економічних прав та можливостей жінок, забезпечення гендерного паритету в торгівлі, розвиток динамічних спільнот та зростання економіки загалом [6].

У воєнний час особливо важливим є розвиток жіночого підприємництва, оскільки чоловіки зараз виконують свій конституційний обов'язок із захисту суверенітету України. Підприємницька діяльність жінок у ці складні для країни часи спонукає їх до посилення ділової активності та економічної участі без очікування державної опіки, що дозволяє їм позбутися "утриманської психології" та зберегти середній клас в Україні.

Українські жінки є найпрогресивнішою групою, адже вони частіше здобувають вищу освіту, створюють громадські організації та започатковують успішний бізнес. Українські жінки-підприємці є креативними, інноваційними та ефективними власницями, які, як правило, ведуть прибуткову справу. Вони не бояться важкої роботи, наполегливі, кмітливі, розумні, виважені, цілеспрямовані та долають перешкоди з оптимізмом, незважаючи на їхню складність.

Українські жінки-підприємці демонструють творчий та креативний підхід до вирішення нагальних проблем свого бізнесу, пропонуючи кілька варіантів рішень. Очікується, що популяризація жіночого підприємництва сприятиме зменшенню бідності та покращенню добробуту українських родин, постраждалих від війни. Жінки зазвичай відкривають бізнес у сферах, спрямованих на підвищення якості життя та створення комфортних умов, включаючи нові місця для відпочинку. Вважається, що підприємницькі методи, які використовують жінки, є більш адаптивними до глобальних викликів та економічної нестабільності в Україні.

Підсумовуючи, можна сказати, що фокус на розвитку підприємницького таланту українських жінок сприятиме прискореному зростанню жіночого підприємництва в Україні. Підтримка жіночого підприємництва стає ключем до покращення фінансової стабільності українських родин та економіки України загалом.

1.2 Зміни правового державного регулювання діяльності малого та середнього бізнесу

Активізація бойових дій значно дестабілізувала діяльність вітчизняних бізнес-суб'єктів. Внаслідок загострення збройної агресії 20 % вітчизняних підприємств були вимушені здійснити релокацію всередині України, а 4,4 % – за кордон.

В своєму дослідженні Авраменко Н. та інші [7], визначають важливість підтримки урядом вимушено переміщеного бізнесу за рахунок програм релокації бізнесу з небезпечних територій.

О. Більовська та Р. Майстро наводять перелік державних дерегуляційних заходів з підтримки підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного стану. Автори зазначають, що прийняті новації сприяли відновленню та активізації підприємницької діяльності після перших місяців катастрофічних втрат через воєнні дії в країні. Також дослідники наводять механізми та інструменти, які повинна реалізувати держава у сфері підприємницької діяльності з метою подолання наявних перешкод [8].

На думку В. Дикань та Н. Фролової [9] контролюючі та фіскальні органи влади продовжують співпрацю з бізнесом для визначення ефективних заходів створення сприятливих умов для його розвитку та дерегуляції бізнес-середовища.

У своїй роботі Т. Мельник [10] підкреслює, що пріоритетним інструментом розвитку бізнесу в умовах воєнного стану є розробка заходів

щодо реформування національної системи регулювання підприємницької діяльності.

Згідно з дослідженнями вчених, в умовах військового конфлікту державні органи влади та контролюючі структури часто співпрацюють з бізнесом з метою створення сприятливих умов для його розвитку та дерегулювання ділового середовища. Пріоритетним інструментом підтримки бізнесу в таких умовах стає розробка заходів щодо реформування національної системи регулювання підприємницької діяльності.

Водночас, вчені відзначають важливість державної підтримки вимушено переміщеного бізнесу, зокрема, через програми релокації з небезпечних територій.

Під державною підтримкою необхідно розуміти державне регулювання підприємницької діяльності, яке передбачає, перш за все, свідоме формування державними структурами відповідних прямих та опосередкованих інструментів підтримки бізнесу, зокрема, створення стимулів, використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів, що залучаються для його суб'єктів. Пріоритетність державного регулювання та підтримки підприємництва в умовах війни зумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого економічного і соціального середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів стимулювання розвитку суб'єктів бізнесу [10].

Уряд впровадив низку заходів для підтримки бізнесу, який був вимушено переміщений через військові дії. Одним із ключових напрямків є створення законодавчої бази для відшкодування збитків, завданих внаслідок знищення або пошкодження майна. Затверджено порядок визначення розміру шкоди та збитків, а також формується конкретний механізм практичного відшкодування підприємствам.

Уряд України запровадив комплексну програму підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану. Ключовими елементами цієї ініціативи спрощення регуляторного середовища:

- тимчасове скасування понад 600 ліцензій та обов'язкових регуляцій для підприємців.

- призупинення податкових перевірок та штрафних санкцій за відсутність РРО чи фіскальних чеків (за винятком підакцизних товарів).

- спрощення митних процедур та запровадження митних пільг:

- звільнення від ввізного мита на товари, що ввозяться в режимі імпорту.

- звільнення від ПДВ операцій з ввезення товарів платниками єдиного податку 1-3 груп.

Ці заходи спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності та підтримку бізнесу в умовах воєнного стану тощо.

Одним із способів державної підтримки є внесення змін до податкового законодавства. Ці зміни спрямовані на розширення кола суб'єктів господарювання, які мають право на використання пільгових умов спрощеної системи оподаткування. Сюди входить зниження податкових ставок, зокрема встановлення єдиного податку з обороту у розмірі 2% для більшості підприємств, за винятком деяких видів діяльності. Крім того, передбачається звільнення від сплати єдиного податку фізичних осіб-підприємців та підприємств 1-ї та 2-ї груп спрощеної системи оподаткування, звільнення від плати за землю та екологічного податку на окремих територіях, розширення пільг при наданні благодійної допомоги підприємствами, звільнення платників єдиного податку від сплати ЄСВ у разі втрати доходу тощо [9].

Крім того, державна підтримка включає такі заходи:

- фізичні особи-підприємці 1-ї та 2-ї груп звільняються від сплати єдиного соціального внеску на час воєнного стану та протягом року після його завершення;

- підприємства та фізичні особи-підприємці 3-ї групи звільняються від сплати ЄСВ за найманих працівників, призваних до лав Збройних Сил України та інших військових формувань. Ці внески сплачуватимуться за рахунок держави;

- для всіх підприємств, які не можуть сплатити податки, запроваджується відстрочка платежів;
- відкладається впровадження реєстраторів розрахункових операцій для фізичних осіб-підприємців;
- скасовуються заходи ринкового та споживчого нагляду, за винятком регулювання цін та контролю за ціноутворенням.

Таким чином, держава вживає комплексні заходи для підтримки бізнесу, який постраждав внаслідок військових дій, з метою забезпечення його стабільної діяльності та відновлення.

Для підтримки вимушено переміщеного бізнесу та малого і середнього підприємництва в умовах війни, пропонується наступне:

1. Встановлення мораторію на проведення перевірок усіх видів для бізнесу. Це дасть змогу підприємцям зосередитись на відновленні своєї діяльності без додаткового тиску.

2. Запровадження грантової підтримки як від держави безпосередньо, так і у комбінованих варіантах з іншими джерелами фінансування. Це дозволить бізнесу отримати необхідні кошти для відновлення.

3. Впровадження пільгового кредитування для підприємств, що постраждали внаслідок воєнних дій. Це допоможе їм покрити витрати на відновлення.

4. Створення механізму відшкодування отриманих збитків. Це дасть можливість компенсувати втрати бізнесу.

5. Розширення урядової програми евакуації підприємств із зони бойових дій на захід України. Це забезпечить безпечні умови для продовження діяльності.

6. Створення належних умов для роботи на новому місці та можливостей працевлаштування людей. Це сприятиме відновленню бізнесу та збереженню робочих місць.

Український уряд розробив програму, спрямовану на підтримку та стимулювання розвитку вітчизняного бізнесу. Ключовим елементом цієї

програми є тимчасове переміщення підприємств із регіонів, що постраждали під час війни, у безпечніші західні області України. Згідно з цією програмою, українські бізнес-суб'єкти, які перебувають у зоні активних бойових дій, можуть отримати державну допомогу для перенесення своїх виробничих потужностей. Реалізація програми здійснюється на основі відповідних нормативно-правових актів, таких як Постанова Уряду №305 від 17.03.2022 [11] та Розпорядження Уряду №246-р від 25.03.2022 [12].

Програма релокації українських виробництв за підтримки держави спрямована на збереження виробничого та трудового потенціалу та орієнтована на всі підприємства, які бажають перемістити виробництво на територію західних областей України. Скористатися цією програмою може будь-яке підприємство, що знаходиться в зоні ризику та активних бойових дій, незалежно від його розміру. Пріоритетну допомогу держави для вимушеної релокації отримують стратегічно важливі підприємства та підприємства, які виробляють товари першої необхідності для забезпечення потреб цивільного населення, військових та бійців територіальної оборони.

Реалізація цих заходів дозволить підтримати вимушено переміщений бізнес та сприятиме системному соціально-економічному розвитку України в умовах війни.

Щодо перспективних напрямків підтримки вимушено переміщеного бізнесу та загалом малого та середнього підприємництва, то доцільно зберегти поточну спрощену систему оподаткування (ССО). Замість тотальної фіскалізації 2 та 3 груп ССО, пропонується фіскалізація виключно для окремих ризикових груп платників, які мають значний ризик перевищення лімітів єдиного податку.

Також доцільно запровадити спрощений режим для самозайнятих осіб, підвищити поріг переходу на ПДВ, сприяти легальному мікро- та малому підприємництву, а також спростити умови ведення бізнесу через лібералізацію ринкового законодавства та прийняття закону про внутрішню торгівлю (імплементация відповідної директиви ЄС).

На даному етапі війна виснажила в економічному плані більшість суб'єктів бізнесу і для відновлення платоспроможності та повернення на довоєнний рівень розвитку потрібен буде час. У зв'язку з цим постає питання необхідності пролонгування податкових реформ щодо нарахування та сплати єдиного податку і на певний період у післявоєнний час.

2. УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПІДТРИМКИ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНОГО ЖІНОЧОГО БІЗНЕСУ

2.1. Порівняльний аналіз структурних елементів фінансового механізму державної підтримки малого та середнього бізнесу України і розвинених країн світу

Малий та середній бізнес є узагальненим індикатором економічної стабільності у будь-якої країні. Який чутливо реагує на найменші зміни зовнішньої ситуації та коливання на ринку, особливо на зміни норм прибутку. В той же час практика державної фінансової підтримки має недостатній рівень ефективності використання фінансових механізмів функціонування та розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва. Особливою проблемою державної підтримки є її слабка адаптація до сучасних економічних викликів. Фінансова підтримка розвитку малого та середнього бізнесу є одним із ключових питань сучасної економічної політики в Україні. Успішне вирішення цієї проблеми має вирішальне значення як для самого сектору малого підприємництва, так і для загальних трансформаційних процесів в країні.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що питання державної фінансової допомоги малому та середньому бізнесу знаходиться в центрі уваги вчених, практиків та представників органів влади.

Серед вітчизняних науковців, які проводили дослідження проблем розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва: В.В. Бочаров, Ю.В. Багатін, В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, Л.О. Боцьора, З.С. Варналій, В.М. Гриньова, С.Г. Дрига, Ю.Б. Іванов, Д.В. Ляпін, М.О. Слатвінська та інші.

Мале та середнє підприємництво сьогодні є важливим структурним елементом сучасної ринкової економіки. Як зазначає професор З.С. Варналій, в процесі еволюції ринкового господарства роль малого підприємництва постійно зростає, перетворюючи його на ключовий компонент ринкової

економіки. З загальноекономічної точки зору, мале підприємництво розглядається як один з найважливіших факторів економічного розвитку суспільства, що спирається на ринкові методи господарювання.

Мале підприємництво відіграє важливу роль у забезпеченні соціально-політичної стабільності суспільства, оскільки воно надає людям свободу вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та власного добробуту [13].

Наприклад, у Федеральній Республіці Німеччині мале підприємництво залишається одним з найдинамічніших секторів національної економіки, навіть незважаючи на наслідки світової фінансової кризи. Німецький уряд здійснює програмно-цільову підтримку розвитку малого бізнесу. Ключовими програмами є "Концепція розвитку науково-технічної політики по відношенню до підприємств малого і середнього бізнесу", яка забезпечує фінансову допомогу, та "Стимулювання заощаджень для відкриття своєї справи", спрямована на створення умов для започаткування нових бізнес-проектів, «start-up» проектів та відкриття власного бізнесу.

Німецький уряд активно підтримує розвиток малого підприємництва за допомогою спеціальних програм. Ключовими елементами цієї підтримки є пільгове кредитування малого бізнесу на термін від 5 до 15 років за низькою процентною ставкою 5-8% [14].

Для координації та контролю реалізації цих програм в Німеччині створено спеціалізований урядовий орган - "Кредитна рада з відновлення". Важливо, що всі нормативно-правові акти, що регулюють діяльність і підтримку малого бізнесу, узгоджуються та затверджуються Асоціацією Германських торгово-промислових палат, яка представляє інтереси підприємців на національному рівні. Подібні фінансові механізми взаємодії держави та підприємницьких структур поширені і в інших країнах Європейського Союзу.

Німецький уряд та уряди інших країн Європейського Союзу активно підтримують розвиток малого підприємництва, зокрема, шляхом реалізації

Спеціальних програм пільгового кредитування. Ці програми спрямовані на підтримку пріоритетних, наукомістких галузей економіки, що відповідає принципу селективності.

Так, у Німеччині пільгове кредитування надається малим підприємствам, які працюють у інноваційних, будівельних, екологічних сферах, а також тим, що сприяють розвитку депресивних регіонів. Координацію та контроль за реалізацією таких програм здійснює спеціальний урядовий орган - "Кредитна рада з відновлення".

Важливу роль у цьому процесі відіграють торгово-промислові палати, які на національному рівні представляють інтереси підприємців та узгоджують відповідні нормативно-правові акти. Об'єднання торгово-промислових палат Євросоюзу забезпечує інтеграцію зусиль різних держав у сфері підтримки малого бізнесу.

Крім пільгового кредитування, важливим механізмом підтримки малого бізнесу в Європі та Азії є проектне фінансування. Цей інструмент особливо затребуваний у галузях, що потребують суттєвої модернізації виробництва.

Показовим є досвід країн Південно-Східної Азії, які раніше вважалися такими, що розвиваються. Стрімкий економічний розвиток цих держав (Індонезії, Сінгапуру, Тайваню, Таїланду, Малазії тощо) безпосередньо пов'язаний з активним розвитком малого бізнесу. Аналіз динаміки зростання малих підприємств демонструє пряму залежність між цим показником та загальним економічним зростанням [15].

Не менш цікавим є досвід США. Система державної підтримки малого підприємництва в цій країні бере свій початок з 1932 року, коли було запроваджено перші федеральні цільові програми, спрямовані на субсидування малих компаній, що постраждали під час Другої світової війни. Це дозволило вирішити проблему зайнятості, ще раз підкресливши важливу роль малого бізнесу в соціально-економічному розвитку національної економіки.

Система державної підтримки малого бізнесу у Сполучених Штатах Америки є надзвичайно ефективною та комплексною. Ключовим елементом цієї системи є Адміністрація у справах малого бізнесу (Small Business Administration), створена у 1953 році та діюча до сьогодні.

Адміністрація у справах малого бізнесу має розгалужену мережу регіональних відділень, розташованих не лише у великих економічних центрах, а й у всіх штатах країни. Це дозволяє забезпечити доступність механізмів державної підтримки для підприємців на всій території США.

Основними формами підтримки, що надається Адміністрацією у справах малого бізнесу, є:

- інформаційно-консультаційна та технологічна допомога;
- надання гарантій при отриманні кредитів;
- виділення субсидій та пільгових кредитів за рахунок власного бюджету.

Таким чином, американська модель державної підтримки малого підприємництва відзначається високим ступенем опрацьованості та ефективності, що забезпечується наявністю спеціалізованого федерального агентства, яке володіє широкими повноваженнями та ресурсами.

Крім фінансової підтримки, важливим аспектом державної політики щодо малого бізнесу в розвинених країнах є правова допомога та захист інтересів підприємців. Зокрема, в США функціонує спеціальний Адвокатський відділ, який представляє інтереси малих компаній у Конгресі та судах [16].

Система державної підтримки малого підприємництва в Україні, Німеччині та США ґрунтується на програмно-цільовому підході. Під такою підтримкою розуміється створення сприятливих економічних та організаційних умов для розвитку малого бізнесу.

Система державної підтримки малого бізнесу в Україні має свої особливості та відмінності від американської моделі. На відміну від США, в Україні суб'єктами такої підтримки виступають не лише спеціалізовані

державні агентства, а й органи законодавчої, виконавчої та судової влади на різних рівнях - державному, регіональному та місцевому.

Основні принципи державної політики у сфері підтримки малого та середнього підприємництва в Україні визначені Законом “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні”. Серед ключових принципів можна виділити:

1. Розмежування повноважень щодо підтримки суб'єктів малого і середнього бізнесу між органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

2. Відповідальність органів державної влади та місцевого самоврядування за створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва;

3. Залучення представників малого та середнього бізнесу, а також неприбуткових організацій, що представляють їхні інтереси, до формування та реалізації державної політики розвитку підприємництва. Це включає участь у розробці нормативно-правових актів, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств;

4. Забезпечення рівного доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до отримання державної підтримки відповідно до умов, визначених у відповідних програмах розвитку на національному та регіональному рівнях;

Це демонструє суттєві відмінності в підходах до державної підтримки малого бізнесу в Україні та країнах з розвиненою ринковою економікою, таких як США.

На відміну від України, де державна підтримка поширюється однаково на суб'єкти малого та середнього бізнесу, в США вже давно мале підприємництво є пріоритетним об'єктом фінансової та інформаційно-технологічної допомоги на державному рівні.

Більше того, в США існує розвинена та деталізована система критеріїв, за якими визначається масштаб бізнесу та його класифікація як малого. Ці

критерії відображають принцип селективності, який також застосовується у програмах підтримки малого бізнесу в Німеччині. Вони залежать від галузевої приналежності суб'єкта малого підприємництва та виду його діяльності.

Таким чином, в розвинених ринкових економіках державна політика підтримки малого бізнесу є більш диференційованою та орієнтованою на специфічні потреби різних категорій малих підприємств, на відміну від більш уніфікованого підходу, що застосовується в Україні.

Підходи до державної підтримки малого бізнесу повинні враховувати специфіку різних секторів економіки та особливості функціонування малих підприємств. Зокрема, в одних галузях визначальним критерієм може бути чисельність працюючих, в інших - розмір обороту та прибутку. Крім того, неможливо об'єднувати в одну категорію малий та середній бізнес для цілей державної підтримки, оскільки існують особливі потреби малих підприємств, зумовлені їх меншими розмірами, нижчою якістю ресурсів та вищою вразливістю до зростання постійних витрат.

Закон України визначає основною метою державної політики сприяння малим підприємствам у просуванні їхньої продукції, робіт та послуг, а також результатів інтелектуальної діяльності на внутрішньому та зовнішніх ринках. Тобто акцент робиться на підтримці саме малого бізнесу, а не середнього.

Таким чином, текст наголошує на необхідності диференційованого підходу до державної підтримки малого та середнього бізнесу, з урахуванням їх специфічних потреб та цілей розвитку [17].

Доцільно підкреслити, що державна підтримка малого підприємництва в Україні здійснюється на різних рівнях влади - загальнонаціональному, регіональному та місцевому. При цьому ставляться як загальні, так і специфічні цілі такої підтримки.

Для підвищення ефективності фінансового механізму державної підтримки малого бізнесу необхідно забезпечити узгодженість цих цілей, як це практикується в розвинених країнах. Сам фінансовий механізм включає в себе законодавчо-правову платформу, спрямовану на усунення

адміністративних бар'єрів, кредитно-фінансову складову для інвестиційної підтримки малих підприємств, а також інформаційне забезпечення та захист від корупції.

Потрібно акцентувати увагу на необхідності комплексного та узгодженого підходу до державної підтримки малого підприємництва на різних рівнях влади, з використанням різноманітних інструментів фінансового механізму.

Важливим елементом фінансового механізму підтримки малого бізнесу є об'єднання середніх і малих підприємств, такі як торгово-промислові палати, які існують як в Україні, так і в Німеччині. Основна функція цих об'єднань - вироблення спільних рішень для подолання виникаючих проблем та організація взаємодопомоги в різних складних ситуаціях. Однак, незважаючи на досить розгалужену структуру елементів механізму державної підтримки, мале підприємництво в Україні так і не досягло рівня, порівнянного з зарубіжними аналогами.

Ми вважаємо, що частина проблем, що перешкоджають його більш динамічному розвитку в загальній економічній системі народного господарства, формується, по-перше, особливостями українського малого бізнесу, а по-друге, деструктивним впливом негативних факторів зовнішнього середовища. Малий бізнес являє собою особливий сектор економіки, що характеризується дрібнотоварним виробництвом. Через обмеженість ресурсів (сировинних, фінансових) цей сектор найбільш піддається впливу зовнішнього середовища, тобто економічних, соціальних і політичних умов реальності, до яких малий бізнес змушений адаптуватися в процесі своєї діяльності і які найбільшою мірою впливають на нього.

Розвиток малого бізнесу в Україні стикається з низкою серйозних перешкод, які можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх бар'єрів належать недосконалість правової системи, нестабільність економічної ситуації, недостатній розвиток фінансової інфраструктури та монополізація ринків. Ці фактори створюють несприятливе середовище для

діяльності малих підприємств, позбавляючи їх належного правового захисту та доступу до необхідних ресурсів. Внутрішні бар'єри пов'язані з низьким рівнем підприємницької культури та менеджерських навичок серед власників малого бізнесу. Успадкована з радянських часів система економічної освіти також не завжди забезпечує належну підготовку для ведення власної справи.

Попри наявність в Україні державної системи підтримки малого підприємництва, її ефективність поки що не можна вважати задовільною. Необхідні подальші зусилля для створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та подолання існуючих перешкод.

Малий бізнес в Україні має значний потенціал для розвитку, але стикається з низкою серйозних перешкод саме у період повномасштабної війни. Одним з ключових викликів є доступ до фінансування. Банки часто неохоче надають кредити малим підприємствам, вважаючи їх занадто ризикованими. Це створює значні труднощі для підприємців, які прагнуть започаткувати або розширити свій бізнес.

Проте в останні роки уряд України впровадив низку заходів, спрямованих на підтримку малого бізнесу в питаннях фінансування в умовах повномасштабної війни. Зокрема, запроваджено програми грантів для вимушено переміщеного бізнесу та початківців, мікрофінансування та гарантійні схеми [14]. Ці ініціативи покликані полегшити доступ малих підприємств до необхідних стартових коштів та кредитних ресурсів.

Крім того, зростання безробіття в країні та зростання вимушено переміщених осіб може стати потужним стимулом для розвитку малого підприємництва, оскільки люди шукатимуть альтернативні джерела доходу.

Таким чином, за умови ефективної реалізації державних програм підтримки та сприятливого економічного клімату, малий бізнес в Україні має всі шанси стати важливим драйвером повоєного відновлення, економічного зростання та створення нових робочих місць.

Незважаючи на офіційний статус працюючих, поки він діє, створюється соціально-психологічний ефект, при якому люди відмовляються займатися

іншою самостійною діяльністю, в тому числі пробувати свої сили у сфері малого бізнесу. Мікрофінансова діяльність - це діяльність некомерційних організацій, створених для забезпечення доступу малих і середніх підприємств та організацій інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва до фінансових ресурсів шляхом надання позик (кредитів) суб'єктам малого підприємництва [16].

Для доступу до цього виду підтримки також існує ряд умов, де одним з найскладніше здійснених є вимога до терміну фінансової діяльності позичальника. Державні гарантії видаються вищим органом виконавчої влади в особі його фінансового органу.

Необхідність вдосконалення фінансового механізму державної підтримки малого бізнесу в Україні зумовлена сучасними реаліями. Досвід зарубіжних країн свідчить, що динамічний розвиток малого підприємництва є важливим чинником економічного зростання та забезпечення соціально-економічної стабільності.

На відміну від України, в розвинених країнах державна підтримка малого бізнесу спрямована не лише на вже діючі суб'єкти, а й на тих, хто тільки починає свою підприємницьку діяльність. Це досягається завдяки ефективній системі гарантування кредитів для нових малих підприємств, що стимулює підприємницьку ініціативу населення та сприяє створенню нових виробництв.

В Україні ж існуюча система державних гарантій орієнтована переважно на підтримку вже функціонуючих малих підприємств, які можуть надати достатнє заставне забезпечення. Для початківців доступ до таких гарантій є ускладненим, що стримує розвиток малого бізнесу в цілому.

Доцільно визнати особливі потреби регіонів, які зазнали впливу бойових дій або розташовані неподалік від лінії фронту, і відзначити необхідність особливої підтримки цих регіонів. Важливо розробити спеціальні програми для підтримки бізнесу на деокупованих і постраждалих територіях.

Отже, вдосконалення фінансового механізму державної підтримки малого підприємництва в Україні має бути спрямоване на підтримку

вимушено переміщеного малого бізнесу та створенню сприятливих умов для започаткування та розвитку нових малих виробництв. Це дозволить повною мірою реалізувати потенціал малого бізнесу як рушійної сили економічного зростання.

2.2 Державні програми фінансової підтримки для суб'єктів малого та середнього підприємництва

Державна підтримка малого та середнього бізнесу: нові можливості за договорами факторингу. Уряд України запровадив нову програму фінансової підтримки для суб'єктів малого та середнього підприємництва. Ключовим елементом цієї ініціативи є надання державних гарантій за договорами факторингу.

Факторинг - це фінансова послуга, яка дозволяє підприємствам отримувати оборотні кошти, продаючи свої дебіторські рахунки спеціалізованій факторинговій компанії. Завдяки державним гарантіям, факторингові компанії зможуть пропонувати більш вигідні умови для підприємців.

Програма реалізується через Фонд розвитку підприємництва. Фонд затверджує спеціальну програму підтримки факторингу, яка може містити додаткові преференції для уповноважених факторингових компаній. Державна підтримка дозволить факторам надавати фінансування в розмірі до 95% від суми дебіторської заборгованості клієнта.

Ця ініціатива спрямована на полегшення доступу малого та середнього бізнесу до оборотного капіталу, що є критично важливим для їх розвитку та зростання. Очікується, що програма сприятиме активізації підприємницької діяльності в Україні.

Нові можливості для розвитку сільського господарства.

Уряд України запровадив спеціальну програму фінансової підтримки для малих та середніх аграрних підприємств. Ключовим елементом цієї

ініціативи є надання державних субсидій на придбання сільськогосподарської техніки та обладнання.

Програма реалізується протягом трьох років, починаючи з 26 вересня 2023 року. Аграрії можуть звертатися за отриманням державної допомоги протягом цього періоду.

Державна підтримка надається через уповноважені банки та лізингові компанії, які відповідають встановленим критеріям. Ці фінансові установи укладають договори про співпрацю з Фондом розвитку сільського господарства.

Державна допомога надається у вигляді часткової компенсації вартості техніки та обладнання, придбаних аграріями. Розмір компенсації становить до 50% від загальної вартості придбання.

Ця ініціатива спрямована на модернізацію матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, що сприятиме підвищенню їх продуктивності та конкурентоспроможності. Очікується, що програма стимулюватиме технічне оновлення аграрного сектору України.

Комплексна підтримка малого та середнього бізнесу

Уряд України запровадив всеохоплюючу програму підтримки розвитку малого та середнього підприємництва. Ця ініціатива передбачає поєднання державної допомоги на загальнонаціональному рівні та додаткових заходів, реалізованих на регіональному та місцевому рівнях.

Державна підтримка, визначена відповідним Порядком, надається суб'єктам підприємництва паралельно з регіональними та місцевими програмами розвитку малого і середнього бізнесу. Фінансування таких регіональних та місцевих ініціатив здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів.

З метою забезпечення ефективної координації та впровадження спільних регіональних та місцевих програм розвитку, Фонд державної підтримки підприємництва укладає договори про співробітництво з відповідними

місцевими органами влади. У цих договорах визначаються ключові умови реалізації зазначених спільних ініціатив.

Комплексний підхід, що поєднує загальнодержавні та регіональні/місцеві заходи, спрямований на створення сприятливих умов для зростання малого та середнього бізнесу в Україні. Така синергія дозволить забезпечити всебічну підтримку підприємців на різних рівнях управління.

Мікрогрант від держави для створення власного бізнесу.

Для участі у програмі підприємці повинні підготувати бізнес-план за затвердженою Міністерством економіки України формою. У бізнес-плані має бути вказана сума гранту, а не загальна вартість проекту. Також необхідно чітко структурувати всі витрати та доходи на період дії гранту, тобто 12 кварталів або 36 місяців. Якщо підприємець планує залучати власні кошти, це має бути відображено не лише у заявці, а й у бізнес-плані.

Бізнес-план разом із заявкою можна подати через Портал Дія. Заявка протягом 10 днів оцінюється експертами АТ "Ощадбанк". Експерти аналізують кредитну історію та реєстраційні документи підприємця. Уповноважений банк проводить співбесіду з отримувачем для аналізу бізнесу, досвіду ведення підприємницької діяльності, бізнес-плану, отримання пакета документів, необхідних для оцінки поточного стану бізнесу, та уточнення інших деталей відповідно до договору про взаємодію між Мінекономіки та уповноваженим банком.

Протягом періоду оцінки уповноважений банк має право отримувати від отримувача інформацію про деталі проекту, фото та/або відео місць ведення бізнесу, підтвердження наявності у отримувача коштів для здійснення власного внеску.

Державна програма підтримки підприємництва передбачає надання мікрогрантів для започаткування або розвитку бізнесу. Розмір гранту залежить від кількості робочих місць, які зобов'язується створити підприємець. Так, якщо підприємець створює одне робоче місце, то розмір гранту становить 150 тисяч гривень, а за два робочих місця - 250 тисяч гривень.

Для отримання гранту підприємець повинен подати заявку та бізнес-план через Портал Дія. Експерти Ощадбанку протягом 10 днів оцінюють кредитну історію, реєстраційні документи та проводять співбесіду з підприємцем для аналізу бізнес-плану та поточного стану бізнесу.

Після ухвалення рішення про надання гранту, укладається договір між підприємцем та Державною службою зайнятості. Умови договору оприлюднюються на сайті Державної служби зайнятості. Відповідно до договору, підприємець набуває прав та обов'язків отримувача гранту [18].

Міжнародна організація з міграції реалізує проект "Розвиток малого та середнього підприємництва: економічна інтеграція внутрішньо переміщених осіб та відновлення бізнесу". Проект спрямований на підтримку мікро- та малих підприємств, які постраждали внаслідок воєнних дій в Україні.

У рамках проекту підприємства можуть отримати одноразові гранти на відновлення бізнесу. Мікропідприємства можуть отримати до 4500 євро, малі підприємства - до 20 000 євро, а підприємства-стартапи - до 7500 євро.

Проект реалізується у співпраці з Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Міністерством економіки України. За результатами першого конкурсу на отримання грантів, оголошеного у травні 2022 року, було підтримано 62 мікро- та 39 малих підприємств, переважно з Закарпатської, Львівської та Київської областей.

Таким чином, проект спрямований на надання фінансової підтримки малому та середньому бізнесу, постраждалому внаслідок війни, з метою сприяння їх економічній інтеграції та відновленню діяльності [19].

Державна підтримка підприємництва через фінансовий лізинг

Фонд розвитку підприємництва надає фінансову державну підтримку суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу. Для виконання вимог Порядку надання фінансової державної підтримки, Фонд затверджує відповідну програму, яка може містити додаткові умови для уповноважених банків та/або лізингодавців у межах, визначених Порядком.

Строк, протягом якого підприємці можуть звернутися за державною підтримкою, становить п'ять років з дати набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2021 року № 1106.

Державна підтримка надається через банки та лізингові компанії, що відповідають критеріям, визначеним у додатку до Порядку, та уклали договір про співпрацю з Фондом розвитку підприємництва за затвердженою ним формою.

Державна підтримка підприємництва через фінансовий лізинг.

Фонд розвитку підприємництва надає фінансову державну підтримку суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу. Ця підтримка здійснюється шляхом часткової компенсації Фондом винагороди за такими договорами, укладеними уповноваженими банками або лізинговими компаніями.

Державна підтримка надається в межах коштів, передбачених у державному бюджеті для Фонду розвитку підприємництва. Крім того, місцеві органи влади можуть надавати додаткову підтримку підприємцям на основі регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього бізнесу.

Для координації спільних дій, Фонд розвитку підприємництва укладає договори про співробітництво з відповідними місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Ці договори визначають основні умови впровадження зазначених регіональних та місцевих програм підтримки.

Строк, протягом якого підприємці можуть звернутися за державною підтримкою, становить п'ять років з дати набрання чинності відповідною постановою Кабінету Міністрів України.

Уряд України запровадив нову ініціативу, спрямовану на підтримку малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану. Програма "Доступні кредити 5-7-9%" передбачає надання державних гарантій для полегшення доступу підприємців до кредитних ресурсів.

Основні зміни, внесені до програми:

1. Розширення охоплення - тепер вона поширюється не лише на малі, а й на середні підприємства з річним доходом до 50 млн євро, а також на великі компанії з доходом понад 50 млн євро.

2. Збільшення максимальної суми кредиту - з 50 до 60 млн грн з урахуванням групи пов'язаних компаній.

3. Пільгові процентні ставки:

- 0% річних на період воєнного стану та 1 місяць після його завершення;
- 5% річних після закінчення пільгового періоду і до кінця терміну кредиту.

4. Цільове спрямування кредитів - на інвестиційні потреби та поповнення обігових коштів.

Уряд України запровадив нову ініціативу, спрямовану на підтримку сільськогосподарського сектору в умовах воєнного стану. Програма "Аграрні кредити 5-7-9%" передбачає надання державних гарантій для полегшення доступу фермерів та агровиробників до кредитних ресурсів [47].

Основні особливості програми:

1. Цільове спрямування кредитів:

- Інвестиційні кредити на придбання сільськогосподарської техніки, обладнання, будівництво/реконструкцію виробничих потужностей.
- Кредити на поповнення обігових коштів для забезпечення виробничої діяльності.

2. Строки кредитування:

- Інвестиційні кредити - до 5 років.
- Кредити на поповнення обігових коштів - до 3 років.

3. Термін подачі заявок - протягом дії воєнного стану.

4. Розмір кредитної гарантії:

- 50% від суми кредиту для суб'єктів мікро-, малого та середнього агробізнесу.
- Для великих агрокомпаній гарантії не передбачені.

Ця програма покликана забезпечити малі та середні агропідприємства необхідними фінансовими ресурсами для підтримки та розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах воєнного часу.

2.3 Грантові ресурси для розвитку малого та середнього жіночого бізнесу

Незважаючи на руйнівні наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну, багато українських підприємців проявили неймовірну стійкість і винахідливість. Хоча значна частина підприємств була змушена припинити діяльність або скоротити виробничі потужності, деякі компанії змогли адаптуватися до нових реалій. Вони перебазувалися в більш безпечні регіони країни, диверсифікували свою діяльність або переорієнтувалися на випуск затребуваної військової та гуманітарної продукції.

Держава, зі свого боку, вжила активних заходів щодо підтримки малого та середнього бізнесу. Було запущено різні грантові програми, які надають підприємцям безповоротне фінансування для відновлення та розвитку їхньої діяльності [41-42]. Ця ініціатива викликала широке обговорення в підприємницькому середовищі щодо реальних шансів на отримання грантів та їхньої ефективності для стимулювання підприємництва.

Згідно з даними опитувань, проведених Європейською бізнес-асоціацією, втрати малого та середнього бізнесу внаслідок війни виявилися суттєвими. Так, 27% опитаних підприємців оцінюють свої збитки в сумі до 10 тисяч доларів, 28% - в діапазоні 10-50 тисяч, 13% - 50-100 тисяч, а 20% - понад 100 тисяч доларів. Лише 5% респондентів повідомили про відсутність втрат [20]. Офіційна статистика також свідчить про значне падіння в ключових галузях економіки, таких як будівництво, промисловість і торгівля.

Для підтримки підприємництва в умовах війни уряд України запустив масштабну Програму «Робота». Ця ініціатива передбачає надання грантів

українцям для започаткування власної справи, розвитку бізнесу та професійного навчання.

Станом на березень 2023 року в рамках Програми «Робота» було перераховано близько 170 мільйонів гривень підприємцям [21; 22]. Їхні бізнес-плани пройшли ретельний експертний відбір, і зараз ці проєкти вже успішно працюють завдяки державній фінансовій підтримці.

Наразі відкритими для подачі заявок залишаються деякі грантові конкурси в межах Програми «Робота». Зокрема, доступні такі напрямки:

1. "Власна справа" - мікрогранти від 50 000 до 250 000 гривень для жіночого мікро- та малого бізнесу. Обов'язкова умова - створення нових робочих місць (1 місце для грантів до 150 000 грн, не менше 2 місць для грантів до 250 000 грн). Кошти можна витратити на обладнання, меблі, програмне забезпечення, сировину, маркетинг тощо.

2. Комерційна концесія - можливість спрямувати грант на започаткування франчайзингового бізнесу.

Ця державна ініціатива покликана підтримати підприємницьку активність в Україні, сприяти створенню нових робочих місць та забезпечити економічне зростання в умовах воєнного стану.

Заявниками на отримання гранту можуть виступати як юридичні особи різних організаційно-правових форм, так і фізичні особи. Останні зобов'язуються зареєструватися як фізичні особи-підприємці або створити юридичну особу протягом 20 робочих днів з моменту отримання позитивного рішення про надання мікрогранту. Для участі у грантовій програмі необхідно розробити бізнес-план та подати його онлайн через особистий кабінет на порталі Дія. Рішення про надання гранту приймається Державним центром зайнятості. Мікрогрант виплачується отримувачу одноразово у безготівковій формі на спеціальний рахунок, відкритий в уповноваженому банку [23; 21; 22].

Свій сад. Програма грантів на створення нових садів, ягідників та виноградників

Ця програма надає фінансову підтримку для облаштування нових садів, ягідників та виноградників площею від 1 до 25 гектарів. Кошти можуть бути спрямовані на висадку таких культур: яблуні, груші, вишні, черешні, сливи, персики, абрикоси, обліпіха, ліщина (фундук та звичайна), волоський горіх, лохина, чорниця, малина, смородина, агрус, ожина, суниця садова, виноград.

Ключовою умовою отримання фінансування є створення нових робочих місць, як постійних, так і сезонних. Кількість робочих місць залежить від виду культури та площі насаджень.

Розмір гранту становить до 70% вартості проекту висадки насаджень, але не більше 10 млн гривень на 1 гектар. Решту коштів має забезпечити отримувач гранту за рахунок власних або кредитних ресурсів.

Заявниками на отримання гранту можуть бути юридичні особи та фізичні особи-підприємці - громадяни України, які займаються вирощуванням сільськогосподарських культур. Для участі необхідно подати заявку через Єдиний державний веб-портал електронних послуг "Дія". Рішення про надання гранту приймає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Після схвалення проекту, отримувач гранту відкриває спеціальний рахунок в уповноваженому банку, кошти з якого можуть використовуватися виключно на реалізацію проекту з висадки насаджень.

Одержувач грантових коштів бере на себе зобов'язання перед державою: вести підприємницьку діяльність протягом щонайменше п'яти років після завершення проекту з висадження насаджень [24; 21; 22].

Власна теплиця. Одержувачами грантів можуть бути суб'єкти господарювання, які провадять діяльність у сфері вирощування сільськогосподарських культур на земельних ділянках: фізичні особи-підприємці та юридичні особи різних організаційно-правових форм. Грант у розмірі до 7 млн гривень можна спрямувати на оплату витрат, пов'язаних із придбанням обладнання, необхідного для будівництва модульної теплиці площею не менше 0,4 га та не більше 2,4 га відповідно до типового проекту.

Максимальний розмір гранту: для 0,4-0,6 га – 2 млн гривень; для 0,8-1,2 гектара – 3,5 млн гривень; для 1,6-2,4 гектара – 7 млн гривень.

Гранти надаються не більше 70 відсотків вартості проекту будівництва модульної теплиці за умови фінансування одержувачем (власні та/або кредитні кошти) різниці між вартістю проекту будівництва модульної теплиці та обсягом гранту. Одержувач може одержати грант виключно для будівництва однієї модульної теплиці. Рішення про надання гранту ухвалюється Мінагрополітики. Реалізацію проекту будівництва модульної теплиці одержувач повинен здійснювати на земельних ділянках, право власності та/або користування на які підтверджено відповідними документами, що встановлюють право на строк не менше семи років. Заявник зобов'язаний збудувати теплицю протягом 12 місяців з моменту отримання бюджетних коштів [25; 21; 22].

Державна програма підтримки ветеранів. Це ініціатива, спрямована на надання фінансової допомоги учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та їхнім сім'ям для започаткування або розвитку власного бізнесу. Максимальний розмір гранту становить 1 мільйон гривень. Отримати фінансування можуть ветерани війни та/або особи з інвалідністю внаслідок війни, а також члени їхніх родин [41].

Розмір гранту залежить від зобов'язань отримувача щодо створення робочих місць після отримання коштів. Так, грант у розмірі 250 тисяч гривень передбачає створення одного робочого місця та працевлаштування одного найманого працівника. Грант у розмірі 500 тисяч гривень вимагає створення двох робочих місць та працевлаштування двох найманих працівників. Найбільший грант у 1 мільйон гривень надається за умови створення чотирьох робочих місць, з яких не менше двох мають бути зайняті ветеранами або особами з інвалідністю внаслідок війни.

Гранти у розмірі 500 тисяч та 1 мільйон гривень надаються за умови співфінансування отримувачем. Так, 70% вартості проекту покривається за

рахунок гранту, а решта 30% - за рахунок власних або кредитних коштів отримувача [26].

Фінансова підтримка підприємств харчової промисловості. Держава пропонує гранти до 8 мільйонів гривень для існуючих чи нових підприємств харчової промисловості. Одержувачами грантів може бути як фізичні особи-підприємці, і юридичні особи. Кошти можна використовувати на придбання обладнання для створення або розширення виробничих потужностей, наприклад, для продуктів харчування, напоїв, упаковки і т.д. Грантові ресурси також можна направити на доставку та налаштування обладнання.

Гранти для ІТ-стартапів. Розмір грантів до 3,5 мільйонів гривень. Гранти можуть бути використані на виплату заробітної плати працівникам, оплату консультаційних послуг, закупівлю обладнання, проведення НДДКР, маркетингові заходи. Мета програми – створення нових високотехнологічних компаній та робочих місць, а також збільшення ІТ-експорту. Одержувач гранту повинен створити від 3 робочих місць залежно від стадії розвитку стартапу [21; 22].

Нові можливості для українців у сфері ІТ. Державні гранти для навчання. Українці, які не мають формальної освіти чи досвіду роботи в ІТ-галузі, тепер можуть отримати державні гранти на навчання у сертифікованих школах. Це дозволить їм отримати потрібні ІТ-професії [21; 22].

Усі перелічені програми регулюються положеннями, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України №738 від 21.06.2022 "Деякі питання надання грантів бізнесу" [21; 22].

Пріоритетними галузями для надання грантової підтримки є виробництво косметичних, текстильних виробів, предметів домашнього вжитку, крафтові виробництва, переробка харчових продуктів, ІТ, виготовлення меблів та інших продуктів. Проте Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» відкрита до заявок на підтримку інших секторів, які відповідають критеріям відбору.

Гранти для розробки подвійного призначення.

Поряд із Програмою "еРобота", суттєву підтримку від держави надає Український фонд стартапів. Програма Фонду спрямована на сприяння створенню та розвитку інноваційної продукції подвійного призначення: технологій, процесів або інших компонентів, які відрізняють таку продукцію від існуючої на ринку або відповідають попиту як з боку приватних осіб, так і держави. Фонд надає грантову підтримку проектам, що працюють у сферах оборони, кібербезпеки, відновлення інфраструктури, охорони здоров'я та освіти. Грант надається у розмірі до 35 тисяч доларів США, з яких 25 тисяч прямують на діяльність грантоодержувача, а до 10 тисяч – на оплату послуг акредитованого акселератора. Це безповоротна фінансова допомога для проектів подвійного призначення, яка одночасно покриває витрати на розвиток проекту, забезпечує доступ до кращих наставників та експертів, а також підвищує обороноздатність країни та сприяє її швидкому повоєнному відновленню [27].

Незважаючи на широкий спектр державної грантової підтримки для бізнесу, більшість підприємців не користуються цими ресурсами. Згідно з опитуванням, проведеним Центром розвитку "ЧАС ЗМІН" серед представників мікро-, малого та середнього бізнесу, лише 5% підприємців намагалися брати участь у грантових програмах: розробляли бізнес-плани, заявки, проекти. 85% опитаних чули про державну грантову підтримку, але не знають, як ефективно нею скористатися, а 15% зізналися, що ніколи не чули про гранти. 25% респондентів побоюються та сумніваються у безповоротному характері грантових ресурсів.

Згідно з опитуванням, проведеним Центром розвитку "ЧАС ЗМІН", основні бар'єри для мікро-, малого та середнього бізнесу в залученні державних грантових ресурсів такі:

1. Відсутність у представників бізнесу розуміння, хто, що і як може отримати грант. Причина - нестача інформації про грантові можливості, у тому числі від держави. При цьому держава інформує про актуальні грантові програми на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг "Дія" та на

сайті Програми eРобота. Інформацію про відкриті конкурси можна знайти на сайтах некомерційних організацій, таких як Центр розвитку "ЧАС ЗМІН", Ресурсний центр "Гурт", "Громадський простір" та ін. [28]. Регіональні та центральні ЗМІ також висвітлюють тему грантів та історію успішного залучення грантового фінансування бізнесом. Але для більшості підприємців інформація про гранти залишається "далекою" та "незрозумілою". Це пов'язано з тим, що у середній та вищій школі України не ведеться навчання із залучення грантових інструментів. Тому необхідно вносити зміни до освітніх процесів, хоча це довгостроковий шлях. Швидким та ефективним інструментом для підвищення рівня розуміння бізнесом грантових можливостей є проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи представниками місцевої та регіональної влади, громадського сектору, експертної спільноти.

2. Брак компетенцій у представників бізнесу для ефективного використання грантів. Пошук та отримання грантових коштів для бізнесу – це складний та багатогранний процес. Він вимагає від підприємців певних навичок та компетенцій. Насамперед, необхідно ретельно вивчити актуальні грантові програми, їх пріоритети та вимоги. Потім потрібно адаптувати свою бізнес-ідею чи потребу під ці параметри. Наступний важливий крок – розробка якісної, конкурентоспроможної проектної заявки, яка матиме високі шанси на отримання фінансування.

На жаль, багато підприємців стикаються з труднощами на цьому шляху через брак необхідних знань та досвіду. Державні центри зайнятості та деякі консалтингові компанії намагаються вирішити цю проблему, проводячи навчальні заходи для бізнесу. Однак цього явно замало. Необхідно організувати ширшу просвітницьку роботу, регулярні зустрічі-тренінги за участю представників грантових програм. Це допоможе потенційним грантоодержувачам краще орієнтуватися у можливостях та вимогах грантових фондів.

Жінки в Україні стикаються з численними викликами, спричиненими війною та економічною нестабільністю. Однак, попри ці труднощі, вони демонструють неймовірну силу духу та рішучість.

Ряд організацій та ініціатив працюють над підтримкою українських жінок у цей складний час. Наприклад, платформа HarryMonday реалізує проєкт "WomenForTheFuture", який допомагає жінкам, постраждалим від війни, здобути нові професійні та комунікативні навички для пошуку роботи. Жінки також отримують менторську підтримку та можливості для обміну досвідом.

Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні (UNFPA) за підтримки уряду Великої Британії впроваджує проєкт "WomenCareerHub", в рамках якого 100 кар'єрних консультантів допомагають жінкам здобути нові професійні навички, знайти роботу або отримати фінансування для започаткування соціального підприємництва.

Центр "Розвиток КСВ" створив жіночий підприємницький хаб UWE_Hub для жінок в Україні та за її межами, які вимушено виїхали після 24 лютого 2022 року. Хаб надає підтримку у створенні або розвитку власної справи, допомагаючи жінкам досягти фінансової незалежності. Наступним кроком є відкриття хабу в деокупованих регіонах та регіонах з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб.

Ці ініціативи демонструють, що українські жінки мають величезний потенціал, який необхідно підтримувати та розвивати, особливо в умовах війни та кризи. Спільними зусиллями ми можемо допомогти жінкам реалізувати свої мрії та досягти фінансової стабільності.

Програма ПРООН із підвищення стійкості та відновлення підтримує програму релокації West Business Hub, що реалізується Українським центром сприяння інвестиціям і торгівлі. Проєкт пропонує комплексну допомогу підприємцям, які постраждали від війни. Він надає фінансову підтримку на оренду офісних або виробничих приміщень на строк до 6 місяців, а також консультації та менторство з питань розвитку та масштабування бізнесу.

Крім того, у центрі проводиться серія навчальних семінарів "Платформа сталого бізнесу". Ці онлайн та офлайн заходи орієнтовані на жінок-підприємців та власниць сімейного бізнесу. Вони охоплюють теми виходу на міжнародні ринки, забезпечення життєстійкості бізнесу, психологічної підтримки та першої медичної допомоги. Для 50 учасниць семінарів також організовано групове менторство із правових аспектів ведення бізнесу.

Таким чином, "Західний бізнес-хаб" став важливою платформою для підтримки та розвитку підприємництва у нашому регіоні у цей непростий час.

Представники жіночого бізнесу в Україні демонструють високий рівень довіри та оптимізму щодо можливостей розвивати свою справу за рахунок грантових ресурсів. Вони вбачають у грантах ефективний інструмент для започаткування та розширення власного бізнесу. Жінки-підприємці активно використовують державні програми підтримки, поєднуючи грантові кошти з кредитними ресурсами, зокрема в рамках Програми "Єробота". Такий комплексний підхід дозволяє їм успішно втілювати різноманітні бізнес-ідеї - від відкриття кав'ярень, пекарень та інтернет-магазинів до створення салонів краси, ветеринарних клінік та виробництва крафтових солодоців. Ці історії успіху надихають інших жінок-підприємців та сприяють зростанню довіри до державних грантових програм. Представники влади та державних банків також активно проводять роз'яснювальну роботу, демонструючи можливості поєднання грантових та кредитних інструментів.

Таким чином, жіночий бізнес в Україні впевнено розвивається, зміцнюючи економіку країни в умовах воєнного стану.

Незважаючи на низьку поінформованість та відсутність необхідних навичок у процесі залучення грантових коштів, все ж таки є підприємці, які наполегливо намагаються брати участь у грантових програмах. Невеликому відсотку суб'єктів господарювання все ж таки вдається успішно використовувати ці ресурси.

Серед бізнесменів спостерігається зростання інтересу до грантових ресурсів. Проте відсутність належної інформаційно-роз'яснювальної роботи та

навчально-просвітницьких заходів уповільнюють процес залучення державних грантових ресурсів представниками мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні. Тому питання розробки та широкого впровадження ефективних механізмів інформування, освіти, навчальних програм потребує подальшого вивчення та впровадження їх найкращих практик.

2.4. Пропозиції щодо удосконалення підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу

Жінки становлять більшість населення України, тому підтримка їхньої підприємницької діяльності та розвитку бізнесу має важливе значення. Це сприятиме становленню інноваційної та цифрової економіки України, підвищуючи її конкурентоспроможність.

Жіноче підприємництво є ключовим фактором для формування сучасної, технологічно розвиненої економічної системи в Україні. Оскільки жінки складають більшість населення, їхня активна участь у бізнес-середовищі та реалізація підприємницького потенціалу стають вирішальними для трансформації української економіки в інноваційно-цифровому напрямку. Таким чином, підтримка жіночого підприємництва є стратегічним пріоритетом для забезпечення конкурентоспроможності України в умовах глобальних економічних змін.

У 2023 році кожен другий новий фоп відкривають жінки. Загалом від початку року вже було зареєстровано 36 892 фопи, з них 51% або 18 776 створили жінки. Від 2017 року частка жінок, які відкривали фопи, росла. У 2020-2021 роках підприємці відкривали 51% нових справ, проте велика війна дещо відкинула цей показник назад. Загалом протягом 2022 року жінки зареєстрували понад 93 тисячі. фопів — це 48% від загальної кількості нових малих бізнесів. А у 2023 вже 56% [28; 29; 30].

Після початку військових дій значна кількість чоловіків-підприємців пішла на фронт. Це призвело до того, що їхній бізнес або тимчасово припинив

діяльність, або ж його довелося перекласти на плечі жінок чи ділових партнерів [39; 40]. Таким чином, у контексті мікро- та малого бізнесу під час війни, особливо важливими стають ініціативи, спрямовані на підтримку та розвиток жіночого підприємництва.

Військовий конфлікт спричинив значні зміни у бізнес-середовищі України. Значна частина чоловіків-власників підприємств пішла захищати країну, що призвело до тимчасового припинення їхньої підприємницької діяльності або її перекладання на жінок та партнерів. Саме тому в умовах війни особливо актуальною є підтримка жіночого підприємництва, адже воно стає ключовим фактором забезпечення життєздатності мікро- та малого бізнесу.

Третина нових фопів, зареєстрованих жінками, займаються роздрібною торгівлею – їх майже вдвічі більше, ніж чоловіків у цій категорії. 10658 підприємниць розпочали власну справу в сфері ІТ – друге місце за кількістю реєстрацій. Натомість це лише 34% від загальної кількості фопів за цією категорією.

У 2022 році жінки «перегнали» чоловіків у сфері надання інших індивідуальних послуг (85% нових справ — жінки), в виробництві одягу, освіті та hr (75%), соцдопомозі (74%) та охороні здоров'я (72%) тощо [33-36].

Натомість ситуація із жінками на чолі компаній не така позитивна. Рік у рік кількість жінок-директорів середнього та великого бізнесу зменшується. У 2021 році лише 35% бізнесів очолювали жінки. Рік повномасштабного вторгнення скоротив їх кількість до 29%. Загалом торік було відкрито 9 405 компаній під керівництвом жінок [43-45].

У 2023 намітилася тенденція на зростання. Від початку року було відкрито 3849 бізнесів, а жінки очолюють 30% нових компаній [32].

Приватний сектор може отримати значні переваги від співпраці з жінками-підприємцями, особливо тими, чий бізнес постраждав внаслідок повномасштабної війни в Україні, а також представницями вразливих верств населення. Для налагодження таких ділових зв'язків було організовано

спеціальні нетворкінгові сесії, які дали можливість цим підприємницям розбудувати свої бізнес-контакти.

Приватні компанії можуть отримати суттєві вигоди від залучення жінок-підприємців до своїх виробничих ланцюгів, особливо тих, чий бізнес постраждав внаслідок війни в Україні, а також представниць вразливих соціальних груп. Для сприяння встановленню таких ділових зв'язків було проведено спеціальні заходи з нетворкінгу, що дозволило цим підприємницям розширити свої бізнес-контакти та можливості співпраці.

Visa у партнерстві з Emerging Europe створили платформу цифрового ком'юніті She's Next, яка об'єднує підприємниць та лідерок з України та всього регіону Східної та Південно-Східної Європи, Центральної Азії та Кавказу. Платформа надає українкам інструменти для нетворкінгу, обміну досвідом та розширення бізнесу на міжнародному рівні [37].

Незважаючи на зростання кількості жіночих підприємств у всьому світі, жінки-підприємці продовжують стикатися з численними перешкодами, які стримують розвиток їхнього бізнесу.

Гендерна нерівність, з якою стикаються жінки в економічній сфері, зумовлена не ринковими законами чи законодавством, а соціальними факторами. Це означає, що саме нам необхідно змінювати ті соціальні норми та стандарти, які не дозволяють жінкам повною мірою реалізувати свій потенціал у професійній діяльності та забезпечити собі джерело доходу.

Повномасштабна війна призвела до зростання безробіття серед усіх категорій населення. В Україні жінки та дівчата стикаються з посиленими формами гендерної нерівності та дискримінації, особливо щодо доступу до засобів до існування. Вік, інвалідність та інші чинники ускладнювали доступ до працевлаштування та фінансових ресурсів ще до війни, а нині значно погіршили соціально-економічне становище громадян та громадянок України внаслідок повномасштабного російського вторгнення.

Підтримка інклюзивного економічного відновлення стане ключовим пріоритетом для післявоєнної України, а справедливе залучення жінок до цих

зусиль визначатиме здатність країни до відбудови. Забезпечення жінкам можливостей отримання доходу та доступу до засобів до існування, а також сприяння розвитку жіночого підприємництва на місцевому рівні, є важливим чинником запобігання подальшому переміщенню населення та ескалації напруженості.

Серед компаній, які були змушені змінити місце розташування, можна виділити чотири основні типи.

Перший – це великі системоутворюючі підприємства, яким дуже складно перевезти своє громіздке та габаритне обладнання. Як правило, це акціонерні товариства та державні підприємства. Такі компанії найбільше потребують допомоги держави.

Другий тип - середні підприємства, що мають власне виробництво та ресурси. Вони часто переїжджають до своїх ділових партнерів чи філій на Заході України. Здебільшого ці компанії переїжджають самостійно, без державної підтримки. Їм потрібна лише комунікація та допомога у пошуку нових партнерів з боку держави та місцевих органів влади.

Третій тип - це фізичні особи-підприємці, в основному мікробізнеси, які надають послуги або займаються "ремісничим" виробництвом. Такі підприємці швидко починають працювати після переїзду, оскільки на їхні послуги є попит, і вони часто мають усталену клієнтську базу. Як правило, вони не потребують допомоги держави.

Четвертий тип – це ІТ-бізнес. З початку активних бойових дій велика кількість компаній із ІТ-сектору переїхала на Захід України. Вони не потребують державної допомоги, оскільки мають необхідні ресурси для облаштування на новому місці [38].

Рекомендації щодо розвитку бізнесу в регіоні, куди були вимушено переселені жіночі бізнеси, та рекомендації до роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО).

Перспективні галузі для вимушено переміщеного жіночого бізнесу :

- сфера послуг: побутові, ремонтні, роздрібна торгівля;

- освітні проекти: підготовка до іспитів, мовні курси, заняття для дітей, курси підвищення кваліфікації та IT-навчання для дорослих;

- спортивно-розважальна сфера: спортивні клуби, танцювальні студії, івент-агентства.

Можливі труднощі:

- нерівномірний розвиток регіону: вищий рівень життя в адміністративному центрі порівняно з периферією;

- висока вартість оренди приміщень;

- складнощі у пошуку місцевих ділових партнерів через недовіру до переселенців;

- бюрократичні бар'єри при оренді відповідних приміщень чи земельних ділянок;

- відсутність системи підтримки та супроводу нових жіночих бізнесів на початковому етапі;

- упереджене ставлення чиновників до ВПО, сприйняття їх як прохачів допомоги, а не потенційних партнерів;

Ключове завдання – створити сприятливі умови для розвитку бізнесу ВПО та інтеграції їх у місцеву спільноту.

Однією з ключових проблем є відсутність налагодженої системи консультування та супроводу жінок-підприємців із числа вимушених переселенців. Дослідження показують, що недолік досвіду ведення бізнесу є серйозним бар'єром не тільки на початковому етапі, а й через деякий час після запуску проекту.

Багато жінок-підприємців не витримують конкуренції, хтось не справляється із веденням фінансової документації, у деяких не вистачає знань про специфіку нового ринку, на якому вони працюють. Безумовно, закриття бізнесу – це нормальне явище, далеко не всі стартапи успішно функціонують понад рік. Однак значну частину невдач можна було б запобігти за наявності ефективної системи підтримки та супроводу.

Важливо забезпечити доступність консультацій щодо юридичних, фінансових, маркетингових та інших аспектів ведення бізнесу (Додаток А). Крім того, необхідно організувати наставництво досвідчених підприємців, які могли б ділитися знаннями і досвідом з бізнесменами-початківцями з числа вимушених переселенців [46]. Така комплексна підтримка дозволить підвищити життєздатність нових підприємств та успішність їхньої інтеграції в регіональну економіку.

Незважаючи на те, що потенційні жінки-підприємці з-поміж внутрішньо переміщених осіб отримують численні консультації щодо відкриття свого бізнесу і борються за грантову фінансову підтримку, доцільним було б запровадження концепції "бізнес-ангелів" або бізнес-кураторів. Ці досвідчені наставники могли б на постійній основі надавати поточні консультації та супровід.

Регіон, куди перемістився жіночий бізнес, має низку сприятливих факторів для розвитку підприємництва:

- подібна структура економіки з регіонами, звідки відбулася релокація, що знижує ризики продовження своєї справи новому місці;
- високий рівень урбанізації, що сприяє пошуку роботи у сфері послуг та переробної промисловості;
- відносно невелика частка зайнятих підприємництвом серед економічно активного населення, що свідчить про перспективи зростання цього сектора;
- сприятливі кліматичні умови у розвиток сільського господарства;
- розвинена інфраструктура залізничного транспорту;
- ємний регіональний споживчий ринок, порівняно з іншими регіонами;
- створена інфраструктура підтримки залучення інвестицій.

Найбільш популярними сферами відкриття бізнесу серед жінок-ВПО є: консалтингові послуги, hand-made (шиття, іграшки, прикраси), громадське харчування, роздрібна торгівля, сфера послуг (особливо потрібні послуги перукарів, майстрів манікюру тощо).

Напрями стимулювання підприємницької активності вимушено переміщеного жіночого бізнесу :

- впровадження державної підтримки розвитку малого жіночого бізнесу (фінансової, юридичної, адміністративно-консультаційної тощо);

- поліпшення економічних умов для розвитку самозайнятості населення та малого підприємництва. Залучення інвестицій, що сприяють розвитку економіки, створення нових робочих місць, підвищення зайнятості ВПО, зростання їх доходів та добробуту;

- забезпечення ресурсної підтримки суб'єктів жіночого підприємництва (надання в оренду та власність земельних ділянок, нежитлових приміщень комунальної власності громади тощо);

- освітнє забезпечення малого жіночого підприємництва: створення гнучкої навчальної мережі з ведення малого бізнесу;

- організація інформаційно-консультаційних заходів для ВПО із залученням фахівців державних установ: Пенсійного фонду, Державної фіскальної служби, Управління юстиції, регіональних фондів підтримки підприємництва тощо;

- формування розвиненої інфраструктури підтримки жіночого підприємництва (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інформаційні центри сприяння підприємству тощо).

Дієві інструменти підтримки жіночого бізнесу, що бажає релоцюватись або вже релокованого, зокрема:

- 1) Надання організаційної та логістичної допомоги:

- сприяння у пошуку та оренді відповідних приміщень для ведення бізнесу в новому регіоні;

- допомога в оформленні необхідних документів та реєстрації бізнесу;

- організація транспортування обладнання та товарно-матеріальних цінностей.

- 2) Надання інформаційної та консультаційної підтримки:

- консультації з правових, податкових та фінансових питань ведення бізнесу;

- інформування про доступні програми та заходи державної підтримки підприємництва;

- допомога у розробці бізнес-планів та стратегій розвитку.

3) Усунення адміністративних та регуляторних бар'єрів:

- спрощення процедур реєстрації та ліцензування бізнесу у новому регіоні;

- забезпечення доступу до необхідної інфраструктури та комунальних послуг;

- сприяння в отриманні дозволів та погоджень для початку діяльності

4) Розширення доступу до фінансування та інших ресурсів:

- надання пільгових кредитів та грантів для жінок-підприємців з числа ВПО;

- видача ваучерів на придбання консультаційних, освітніх та інших послуг;

- створення спеціальних фондів підтримки жіночого підприємництва серед ВПО.

Програма підтримки жіночого бізнесу у сфері інновацій:

1. Впровадження інноваційних рішень у бізнес-процеси:

- автоматизація та цифровізація управлінських та операційних завдань;
- використання сучасних технологій для підвищення ефективності та продуктивності;

2. Розширення асортименту послуг:

- розробка нових програм та пакетів відпочинку та розваг;
- впровадження додаткових сервісів, таких як спа-процедури, майстер-класи, дитячі розваги.

3. Відкриття нових напрямків бізнесу:

- створення тематичних парків відпочинку та розваг;
- організація подійного туризму та проведення фестивалів.

4. Розвиток експортного потенціалу:

- просування послуг на міжнародних ринках
- адаптація пропозицій для іноземних клієнтів

5. Маркетингові ініціативи:

- використання цифрових каналів для залучення клієнтів;
- створення контенту, що підвищує впізнаваність бренду.

Пропонуємо програму підтримки українських сімейних та жіночих підприємств малого та середнього бізнесу. Ця програма спрямована на стимулювання інноваційного розвитку, диверсифікацію та інтернаціоналізацію жіночого бізнесу.

Мета програми - надання допомоги українським малим та середнім підприємствам, що належать сім'ям та жінкам, у виробництві товарів та надання послуг. До участі у програмі допускаються лише юридичні особи та фізичні особи-підприємці, зареєстровані відповідно до чинного законодавства.

Ключові показники ефективності програми:

- кількість підприємств, які відновили роботу після переміщення;
- кількість підприємств, які покращили організаційні та/або технологічні можливості завдяки грантовій підтримці;
- кількість жіночих МСП, які отримали пряму чи непряму підтримку, включаючи налагоджену співпрацю та створені партнерства з іншими українськими МСП;
- кількість нових робочих місць, створених з розбивкою по підлозі, а також кількість збережених робочих місць;
- кількість нещодавно працевлаштованих внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та молоді;
- обсяг нових інвестицій (залучених коштів) (у доларах США) внаслідок грантової підтримки;
- обсяг збільшення продажів (у доларах США) внаслідок грантової підтримки;

- кількість нових експортних ринків, що з'явилися в результаті підтримки.

Програма підтримки українських підприємств в умовах воєнного часу, спрямована на надання допомоги українським малим та середнім підприємствам (МСП), які належать сім'ям та жінкам, в умовах воєнних дій.

Основні цілі програми:

1. Підтримка підприємств, які змушені перемістити свій бізнес у безпечні регіони України.
2. Сприяння у відкритті нових напрямів бізнесу для адаптації до умов, що змінилися.
3. Допомога у масштабуванні бізнесу на території України.
4. Підтримка виходу українських МСП на міжнародні ринки.

Очікувані результати програми:

- створення та збереження робочих місць;
- залучення нових інвестицій;
- розширення клієнтської бази;
- збільшення обсягів продажів на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Додатково у програмі необхідно запровадити модулі менторської та консультаційної підтримки слухачів навчальних курсів, передусім, курсів, які спрямовані на формування знань експортної діяльності; окремих категорій (ВПО, жінки, молодь), які відкривають власну справу.

Програма покликана підтримати український жіночий малий та середній бізнес в умовах воєнного часу, допомогти релокованим підприємствам адаптуватися та розвиватися попри складні обставини.

ВИСНОВКИ

Війна призвела до величезних втрат в економіці країни. Майже 50% підприємств України не працюють, порушенні ланцюги постачання, більшість підприємств скоротили обсяги своєї діяльності, відбувається скорочення заробітних плат працівників та їх звільнення, бюджет країни не отримує податки.

У роботі запропоновано теоретичне обґрунтування й визначення заходів щодо удосконалення моделей державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу. З метою підтримки бізнесу, Уряд запровадив значні зміни в регуляторній та податковій політиці, надає фінансову підтримку бізнесу, впроваджує програми релокації та підтримує його експортний потенціал. Міжнародні програми розвитку впроваджують чисельні навчальні програми підтримки жінок-підприємців та виділяють гранти на жіночу підприємницьку діяльність.

Країни Європи та за її межами показали, що підтримують не тільки окремих осіб а й підтримати український малий та середній бізнес, особливо той, що опинився у складному становищі через війну, аби він міг забезпечити собі засоби до існування та знову включитися в економічний цикл.

На жаль, єдиної онлайн платформи міжнародної підтримки бізнесу в Україні не існує. Натомість державний портал Дія.Бізнес, який створений і функціонує завдяки Міністерству цифрової трансформації України спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту, містить всю інформацію про державні програми підтримки бізнесу. Тільки 3,9% знають та долучені до програм ОВА і громад підтримки бізнесу.

Адаптація до війни бізнесу України відбувається швидко – третина підприємств вже має антикризові стратегії, а майже половина замислюється про це; збільшуються темпи реєстрації нових підприємств жіночого малого та середнього бізнесу, відбувається швидкий перехід до впровадження експортних бізнес-стратегій (вже 43% МСБ планують розвиток експорту).

Незважаючи на це, головними проблемами жіночого бізнесу в Україні залишаються: доступність фінансів для відновлення і розвитку бізнесу.

В роботі проведено порівняльний аналіз структурних елементів фінансового механізму державної підтримки малого та середнього бізнесу України і розвинених країн світу та вивчити можливість використання державних грантів для розвитку малого та середнього жіночого бізнесу. За результатами досліджень потреби лише МСБ оцінюються в \$73 млрд. А частка МСБ, який знають або отримали підтримку від місцевих програм розвитку ОВА та/або громад незначний – 5,9%. 28% жінок-підприємців користувались державними та міжнародними програмами для підтримки свого бізнесу, з них 15% скористались опцією сплати єдиного 2% податку, 6% – іншими податковими пільгами, 2% – компенсацією за працевлаштування ВПО (за результатами опитування Європейської Бізнес Асоціації представників МСБ, учасників проєкту Unlimit Ukraine).

Визначено, що з метою збільшення частки жіночого МСБ, який користується державними та міжнародними програмами для підтримки свого бізнесу необхідно створити єдину платформу, де розміщувалась би інформація про державні та міжнародні гранти або доповнити платформу Дія.Бізнес інформацією про міжнародні грантові програми. Розміщувати інформацію про таку платформу потрібно на веб-ресурсах бізнес об'єднань (торгово-промислових палатах, бізнес-асоціацій), податкових інспекціях, ОВА, громад, профільних медіа тощо; державна система фінансової підтримки бізнесу (передусім кредитування за програмою 5-7-9%) в умовах обмежених ресурсів потребує виділення пріоритетних напрямків кредитування в контексті майбутнього глану відбудови країни.

Зруйнованість ланцюгів постачання, а також довга й дорога логістика залишається для майже чверті жінок-підприємців основною проблемою.

Налагодження нових ланцюгів постачання (особливо для релокованих підприємств) можливо за рахунок:

- здійснення постійного моніторингу бізнес-активності в регіоні, проведення маркетингових досліджень регіонального ринку (галузева, географічна сегментація), консультаційна підтримка у побудові нових ланцюгів постачання та логістики;

- розміщення результатів маркетингових досліджень та моніторингу бізнес активності на регіональних онлайн платформах, веб-ресурсах бізнес – асоціацій, центрів підтримки підприємництва, ОВА, громад тощо;

- інформаційна та освітня підтримка в отриманні доступу до державних програм закупівель. Це допоможе збудувати нові ланцюги постачання, забезпечити вихід підприємств жіночих МСБ на нові ринки.

Відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку вимагає від підприємств малого жіночого бізнесу перегляду бізнес-стратегії і орієнтуватись на експорт продукції і послуг.

Багато країн світу і ЄС в умовах війни скасовують мита на українські товари, що допомагає українським компаніям посилити свої позиції на міжнародних ринках.

Жіночому малому та середньому бізнесу не вистачає нефінансової підтримки у вигляді індивідуальної менторської та консультаційної підтримки щодо сприяння створенню нових підприємств малого жіночого бізнесу.

Обмеженні можливості Уряду України у наданні грантів на відкриття власної справи актуалізують питання пріоритетності видачі таких кредитів, але як свідчить міжнародний досвід, надання грантів на відкриття власної справи є дієвим стимулом для повернення біженців.

Вирішення основних потреб жіночого малого бізнесу, вимагає поширення мережі програм підтримки жіночого підприємництва. Це можуть бути Business HUBs, створені в регіонах, які прийняли найбільшу кількість переселенців.

Проведене дослідження дало можливість виявити наявні проблеми та перешкоди, а також визначити перспективи відновлення суб'єктів жіночого

малого та середнього бізнесу та системного соціально-економічного розвитку України. Розкрито перелік пріоритетних напрямів та інструментів державної підтримки сталого розвитку сектору жіночого малого та середнього бізнесу в умовах війни. Запропоновано пропозиції щодо удосконалення державної підтримки вимушено переміщеного жіночого бізнесу та програму підтримки українських сімейних та жіночих підприємств малого та середнього бізнесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Олійник Н.Ю. (2015) Жіноче підприємництво в Україні: особливості та перспективи. *Фінансовий простір*, 2 (18), С.408–414.
2. Нечипорук В. (2005) Правовое регулирование выборов в Украине в контексте гендерного равенства. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць*. Одеса: ПП “Фенікс”. Вип.24, С.82–89
3. Прокопенко Л.В., Карп А.Г. (2021) Перспективи та особливості розвитку жіночого підприємництва. *Економіка та держава*, 2, С. 100–104
4. Букатюк У., М’ясищев О. (2023) Розбір. Більше молодших і сміливих. Третиною українського бізнесу керують жінки. Як на них вплинула війна. *ЛІГА. Бізнес*, 8 березня 2023. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/article/stali-smelee-i-moloje-tretyu-ukrainskogo-biznesa-rukovodyat-jenschiny-kak-ih-izmenila-voyna>
5. Краус К.М., Краус Н.М., Марченко О.В. (2022) Цифрові професії майбутнього: на які зміни чекати людському капіталу в умовах становлення соціального підприємництва? *Innovation and Sustainability*, 1, С.53-64. URL: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/30/38>.
6. Навіщо підтримувати жіноче підприємництво в Україні (2023) *Ukrsibbank*, 29 квітня 2023. URL: <https://ukrsibbank.com/news-post/navishho-pidtrimuvati-zhinoche-pidpriemnicztvo-v-ukraini/>
7. Авраменко, Н., Лебедченко, В., & Андрусенко, Н. (2022). *Aussichten auf eine Erholung der ukrainischen Wirtschaft in der Nachkriegszeit. Економіка та суспільство*, (46). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-30>
8. Більовська О., Майстро Р. (2023). Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Економічні науки, No 2, 50–54. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50>.
9. Дикань, В., & Фролова, Н. (2022). *Anweisungen und Instrumente der staatlichen Unterstützung für die Entwicklung kleiner und mittlerer Unternehmen in*

der Ukraine während des Krieges. *Економіка та суспільство*, (38).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56>

10. Melnyk, T. (2023). Ukrainian business under conditions of war: current state, challenges and the ways to solve them. *Journal of Innovations and Sustainability*, 7(3), 07. <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>

11. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету міністрів України № 305 від 17.03.2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>

12. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію : Розпорядження Кабінету міністрів України № 246-р. від 25.03.2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>.

13. Варналій З. С., Васильців Т. Г., Покришка Д. С. Пріоритети вдосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні. Стратегічні пріоритети. 2016. № 2. С.49-54.

14. Калмиков О. В. Фінансово-кредитний механізм сприяння малому підприємству. *Економічний вісник університету*. 2015. Вип. 27(1). С. 173-178

15. Другов О. О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Стратегічні пріоритети. 2018. № 4(9). С. 115-120.

16. Панасюк О. В. Фінансові механізми розвитку суб'єктів малого підприємництва України. URL: <http://globalnational.in.ua/archive/6-2015/157.pdf>.

17. Ломачівська І. А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова*. 2017. № 3-4. С. 37- 43.

18. Гранти 2023. Центр розвитку “ЧАС ЗМІН”. URL: <http://www.chaszmin.com.ua/granty-2023>
19. ДІА. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu>
20. Ресурсний центр “Гурт”. URL: <https://gurt.org.ua/>
21. Програма eРобота. URL: <https://erobota.diia.gov.ua/#start>
22. Український фонд стартапів. URL: <https://usf.com.ua>
23. ДІА. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu>
24. ДІА. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-sad>
25. ДІА. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-teplicyu>
26. ДІА. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej>
27. Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/>
28. Уряд запускає програми грантів для розвитку підприємництва та навчання українців / Урядовий портал. 2022. 01 липня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zapuskaye-programi-grantiv-dlya-rozvi>
29. Програма UWE Hub 3.0: Перетвори свою ідею на бізнес (2023) Nashkiiev, 16 червня 2023. URL: <https://nashkiiev.ua/news/programa-uwe-hub-30-peretvori-svoyu-ideyu-na-biznes>.
30. Український жіночий конгрес. Цінності під час війни (2023) Український жіночий конгрес. URL: <https://womenua.today/>.
31. Онлайн курс “Жіночий бізнес: шляхи розвитку та інструменти підтримки”(2023) Happy Monday. URL: <https://happy monday.ua/event/onlajn-kurs-zhinochuj-biznes>.
32. Кожен другий малий бізнес в Україні відкривають жінки URL: <https://opendatabot.ua/analytics/businesswoman-in-war-2022>
33. Жіноче підприємництво (2023) Business.diia. URL: <https://business.diia.gov.ua/women-entrepreneurship>.
34. Жінки-підприємниці (2023) Uk.wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Жінки-підприємниці>

35. Гендер (2023) Uk.wikipedia.URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Гендер#Маскуліність_і_фемінність
36. Навіщо підтримувати жіноче підприємництво в Україні (2023) UkrSibbank, 29 квітня 2023. URL: <https://ukrsibbank.com/news-post/navishho-pidtrimuvati-zhinoche-pidpriemnicztvo-v-ukraini/>
37. Жінки в бізнесі. Як отримати гроші на розвиток власної справи URL:<https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/20/702425/>
38. Економіка їде на захід: як рятується український бізнес від війни.
– 2022 URL:
https://lb.ua/economics/2022/05/11/516454_ekonomika_ide_zahid_yak_ryatuietsy_a.html.
39. Грант М. (2022) Жіноче підприємництво під час війни: який бізнес відкрити за кризи. Speka.media, 4 жовтня 2022. URL: <https://speka.media/zinoce-pidpriemnictvo-pid-cas-viini-yakii-biznes-vidkriti-v-krizu-p0gz29>.
40. Kraus K., Ignatyuk A., Kraus, N. (2023) Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складова практичної реалізації. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(11), С. 98-111. URL:
<https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/185>
41. Дорошенко Н. (2022) Де жінкам шукати бізнес-гранти? Розповідає ІТFC, 4 травня 2022.
URL:<https://ain.business/2022/05/04/de-zhinkam-shukaty-biznes-granty/>.
42. Цикал А.П. (2019) Жіноче підприємництво: соціально-економічні мотивації та фактори. Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа “Підприємницькі ініціативи”: матеріали IV Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції (5 грудня 2019 р., м. Київ). Київ: КНУТД, С.338-345.
URL:https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15116/1/OIP2_019_P338-345.pdf.
43. Фінал жіночого бізнес-акселератора “Відважна”: 6 переможниць отримали 1,3 млн гривень на розвиток власної справи (2023) Business.diiia, 14 червня 2023. URL:<https://business.diiia.gov.ua/cases/iniciativi/final-zinocogo->

biznes-akseleratora-vidvazna?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=mozhlivo_sti_dlya_pidsilennya_vashogo_pidpriyemstva&utm_term=2023-06-16

44. Ти також зможеш! Як ЄС підтримує жіноче підприємництво в Україні (2021) EUNeighboursEast, 25.02.2021. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/explainers/ty-takozh-zmozhesh-yak-yes-pidtrymuje-zhinoche-pidpryyemnytvo-v-ukrayini/>

45. Аналіз актуального стану та пропозиції щодо покращення умов для підприємництва в Україні. Career Hub. 2022. URL: <https://careerhub.in.ua/doslidzhennya-analiz-aktualnogo-stan/>

46. Для підприємств. Фонд розвитку підприємництва : веб-сайт. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/dlyapidpryemstv>

47. Зміни до державної програми «Доступні кредити 5–7–9%». Українське право: веб-сайт. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/zminy-do-derzhavnoyiprogramy-dostupni-kredyty-5-7-9/>

48. Karpenko, L. Izha, M, Rachynskyi, A. (2020). Structural and Wave Analysis Energy Policy of Ukraine in the Context of European Integration. Proceedings of the 5 th International Conference on European Integration 2020. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava. P. 391–405.

49. Обруч Г. В., Іванюта Б. Л., Журавльов К. В. Проблеми і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 61. С. 53–62.

50. Піхняк Т. А. Сучасні виклики для економічного розвитку малого підприємництва в Україні. Приазовський економічний Вісник. 2021. Вип. 2 (25). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/2_25_ukr/7.pdf

51. Скрипниченко М.І., Яценко Г.Ю. Інструментальний аналіз розриву ВВП в Україні. Економіка і прогнозування. 2018. № 1. С. 58–78.

52. Зміни щодо імпорту та експорту товарів в Україну та що нового приніс Закон № 2142-IX? biz.ligazakon.net : веб-сайт. URL: <https://biz.ligazakon.net>

net/analytics/210761_zmni-shchodo-mportu-tovarv-vukranu-ta-shcho-novogo-prins-zakon--2142-ix

53. Краус , Н. ., Краус, К. ., & Поченчук , Г. . (2023). ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: РИЗИКИ, ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ, МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ. *Innovation and Sustainability*, (2), 46–59. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.46.59>

54. Львівщина лідирує у процесах переміщення підприємств, які переїжджають з епіцентрів бойових дій / Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://old.loda.gov.ua/news?id=67374>.

55. Малий бізнес поступово повертається до роботи / Офіційний сайт Європейської бізнес-асоціації, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eba.com.ua/malyj-biznes-postupovo-povertayetsya-do-roboty/>.

56. Мінфін: За тиждень підприємці отримали 1 124 пільгових кредитів на 4,02 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5–9 %» / Урядовий портал, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/UKXFLx8>.

57. Підтримка бізнесу в умовах війни. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://business.dii.gov.ua/wartime>.

58. Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#top>.

59. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/xKXF0tC>.

60. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України № 265/95-ВР від 17.03.2022 р. (поточна редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

61. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію : Розпорядження Кабінету міністрів України № 246-р. від 25.03.2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>.

62. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету міністрів України № 305 від 17.03.2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>.

63. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України № 4618-VI від 22.03.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.

64. Якушева О.В. Економічний розвиток і підтримка малого та середнього бізнесу на регіональному рівні: дис. ... к.е.н. : 08.00.05 / О.В. Якушева. –Черкаси, 2017. – 288 с.

ДОДАТКИ

Таблиця - Перелік ресурсів підтримки жіночого бізнесу

Ресурси	Напрямок, за яким працюють ті чи інші інституції та зміст ресурсів, які покликані допомогти на різних стадіях розвитку жіночого підприємництва
Український жіночий фонд; Громадський Простір; “Жінки – це 50% успіху України”, Гурт; Гранти на “Дія. Бізнес;; Бюро інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO); Zonta International; USAID; GrantsforWomen. Союзу (EUIPO); Zonta International; USAID; GrantsforWomen.org	Грантові конкурси, навчальні події, бізнес-інкубатори, пітчінги та інші можливості для жіночого підприємництва
Академія для жінок-підприємниць	Жіноче підприємництво в Україні отримує потужну підтримку від міжнародних партнерів. Зокрема, Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні надає підтримку Академії для жінок-підприємців. Ця ініціатива об'єднує жінок-підприємниць та засновниць стартапів з 68 країн світу, пропонуючи комплексну інкубаційну програму для представниць різних регіонів України. Таким чином, українські жінки мають можливість долучитися до глобальної спільноти підприємниць, отримати необхідні знання, навички та ресурси для розвитку власного бізнесу. Ця співпраця сприяє розкриттю підприємницького потенціалу українок та їх інтеграції у світові ділові мережі.
Жіноче підприємництво на “Дія.Бізнес”	Для тих, хто прагне започаткувати або розвинути власний бізнес, в Україні доступна широка палітра ресурсів та можливостей. Зокрема: 1. Інформаційні матеріали. Існують довідники, публікації та онлайн-ресурси, які надають практичні ідеї та поради щодо започаткування та ведення підприємницької діяльності. 2. Фінансування. Жінки-підприємниці можуть скористатися різноманітними джерелами фінансування, від грантів та кредитів до інвестицій. 3. Програми підтримки. Державні та недержавні організації пропонують спеціальні ініціативи, спрямовані на розвиток жіночого підприємництва - від навчальних курсів до бізнес-інкубаторів. 4. Консультації. Експерти надають кваліфіковані консультації з правових, бухгалтерських, маркетингових та інших аспектів ведення бізнесу.

		5. Освітні програми. Широкий спектр тренінгів, семінарів та майстер-класів допомагає жінкам-підприємницям вдосконалювати свої навички та компетенції.
Безкоштовні консультації “Дія.Бізнес”	від	<p>1. Консультації з вибору організаційно-правової форми. Експерти надають рекомендації щодо найбільш оптимальної групи ФОП для конкретного виду діяльності.</p> <p>2. Податкове планування. Фахівці навчають, як грамотно та законно сплачувати податки, формувати ефективну систему обліку та звітності.</p> <p>3. Розвиток продажів. Надаються практичні поради щодо побудови ефективної системи продажів, маркетингу та просування продукції/послуг.</p> <p>4. Фінансування. Консультують з питань залучення необхідного фінансування - від грантів та кредитів до інвестицій.</p> <p>5. Освітні програми. В рамках Проєкту ПРОМІС пропонуються безкоштовні онлайн-курси з розвитку жіночого підприємництва.</p>
EU4Youth		<p>Українська молодь, яка постраждала від конфлікту, отримує можливості для розвитку своїх підприємницьких навичок та реалізації бізнес-ідей. Ініціатива EU4Youth пропонує 150 грантів для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) віком до 35 років на створення стартапів у сфері сільського господарства.</p> <p>У рамках п'яти проєктів EU4Youth молоді люди можуть пройти навчання підприємництву, стажування, а також отримати фінансову підтримку для запуску своїх бізнес-проєктів. Особлива увага приділяється підтримці стартапів, започаткованих переселенцями або жінками з малозабезпечених регіонів.</p>
EU4Business		<p>Європейський Союз активно підтримує розвиток малого та середнього бізнесу в Україні. Ініціатива EU4Business пропонує широкий спектр фінансових та освітніх можливостей для українських підприємців.</p> <p>Через місцеві банки EU4Business надає кредити, що варіюються від мікрофінансування до великих інвестиційних позик. Це дозволяє бізнесу отримати необхідні ресурси для розвитку та зростання.</p> <p>Крім того, в рамках ініціативи по всій Україні створено мережу із 15 Центрів інформаційної підтримки бізнесу. У цих центрах підприємці можуть отримати безкоштовні консультації, пройти навчання та взяти участь у різних тренінгах та воркшопах.</p> <p>Таким чином, EU4Business надає комплексну підтримку малому та середньому бізнесу України, включаючи фінансування, навчання та розвиток підприємницької екосистеми. Це сприяє зміцненню приватного сектора та економічного зростання країни.</p>
Women IN		<p>Жінки-підприємці в Україні та по всьому світу можуть знайти безліч можливостей для розвитку свого бізнесу в онлайн-спільнотах Women IN на LinkedIn та Facebook.</p> <p>Ці платформи надають доступ до актуальної інформації про тренди, навчальні програми та дослідження, що стосуються жіночого підприємництва. Учасники спільнот можуть</p>

	<p>обмінюватися досвідом, встановлювати ділові контакти та знаходити підтримку для реалізації своїх бізнес-ідей.</p> <p>Такі онлайн-простори відіграють важливу роль у підтримці та просуванні жінок-підприємців, допомагаючи їм долати існуючі бар'єри та розкривати свій потенціал. Вони є платформою для натхнення, навчання та взаємодії, сприяючи зростанню жіночого підприємництва як в Україні, так і в усьому світі.</p>
<p>База знань Національної платформи малого та середнього бізнесу</p>	<p>Для тих, хто займається розвитком бізнесу, пошуком фінансування або написанням грантових заявок, є багато корисних публікацій.</p> <p>Ці матеріали можуть стати цінним джерелом інформації та практичних порад. Вони охоплюють широкий спектр тем, від ефективних стратегій фандрайзингу до методик успішного грантрайтингу.</p> <p>Вивчаючи такі публікації, підприємці та фахівці із залучення коштів можуть розширити свої знання, отримати нові ідеї та інструменти для досягнення поставлених цілей. Це може допомогти їм успішніше розвивати свій бізнес, знаходити необхідне фінансування та ефективно оформлювати заявки на гранти.</p> <p>Регулярне ознайомлення з актуальними публікаціями у цих галузях дозволить підтримувати компетенції на високому рівні та бути в курсі останніх тенденцій та кращих практик.</p>
<p>Бібліотека інструментів FUNdraiser</p>	<p>Для тих, хто займається пошуком фінансування, розробкою та управлінням проектами, а також налагодженням партнерських відносин, доступна широка база навчальних та інформаційних матеріалів.</p> <p>Ці ресурси охоплюють різноманітні аспекти, необхідні для успішної реалізації ініціатив. Вони можуть включати практичні поради щодо ефективного фандрайзингу, методики розробки та управління проектами, а також рекомендації з побудови ефективних партнерств.</p> <p>Вивчаючи такі матеріали, фахівці можуть розширити свої знання, отримати нові інструменти та підходи, які допоможуть їм досягти бажаних результатів. Це може бути особливо корисно для тих, хто прагне залучити необхідне фінансування, розробити та успішно реалізувати свої проекти, а також налагодити плідну співпрацю з ключовими зацікавленими сторонами.</p> <p>Регулярне ознайомлення з такими навчальними та інформаційними ресурсами дозволить підтримувати компетенції на високому рівні та бути в курсі останніх тенденцій і кращих практик у цих сферах.</p>
<p>Програма “Жінки у Бізнесі” від ЄБРР</p>	<p>Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) активно підтримує жінок-підприємців, які очолюють малі та середні компанії. Ця підтримка спрямована на розширення їхніх можливостей та зміцнення конкурентоспроможності.</p> <p>Ключовими напрямками діяльності ЄБРР у цій сфері є:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Доступ до фінансування: Банк відкриває спеціальні кредитні лінії для жінок-підприємців, що працюють у сегменті МСБ. Це дозволяє їм отримувати необхідні фінансові ресурси для розвитку своїх бізнесів.

	<p>2. Консультаційна підтримка: Окрім фінансування, ЄБРР надає жінкам-підприємцям консультації з питань ведення бізнесу. Це допомагає їм удосконалити управлінські навички та підвищувати конкурентоспроможність своїх компаній.</p> <p>3. Розвиток практичних навичок: Банк сприяє набуттю жінками-підприємцями необхідних практичних знань та вмінь, що дозволяє їм ефективніше управляти своїми бізнесами.</p> <p>Таким чином, ЄБРР комплексно підтримує жінок-лідерів малого та середнього бізнесу, надаючи їм доступ до фінансування, консультацій та можливостей для професійного розвитку. Це сприяє зміцненню їхніх позицій на ринку та зростанню конкурентоспроможності очолюваних ними компаній.</p>
Фонд розвитку підприємництва	<p>Банк пропонує широкий спектр фінансових рішень, спрямованих на підтримку розвитку малого бізнесу. Ключовою особливістю його кредитних продуктів є надзвичайно привабливі процентні ставки, що значно нижчі за ринкові.</p> <p>Завдяки цьому підприємці отримують можливість залучати необхідні фінансові ресурси для реалізації своїх бізнес-ініціатив за максимально вигідними умовами. Це дозволяє їм оптимізувати витрати на обслуговування кредитів та спрямувати вивільнені кошти на інвестиції в розвиток, підвищення ефективності та розширення діяльності.</p> <p>Крім того, банк пропонує супутні консультаційні та освітні послуги, що допомагають підприємцям ефективно управляти своїми фінансами та бізнесом загалом. Таким чином, малі компанії отримують комплексну підтримку, необхідну для успішного зростання та зміцнення своїх конкурентних позицій на ринку.</p> <p>Завдяки цілеспрямованій політиці банку, спрямованій на стимулювання розвитку малого підприємництва, підприємці мають унікальну можливість реалізувати свої амбітні плани за максимально вигідних фінансових умов.</p>
100+ бізнес-ідей для заснування власної справи	<p>Пропонуємо вашій увазі добірку перспективних бізнес-ідей, які можна реалізувати з мінімальними початковими інвестиціями, але при цьому матимуть стабільний попит на ринку. Крім того, ми підготували для вас набір необхідних документів для офіційного запуску власної справи, включаючи їх шаблони.</p> <p>Ключові бізнес-ідеї, що потребують невеликих стартових вкладень:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Надання послуг з ремонту та обслуговування побутової техніки 2. Організація служби доставки готової їжі 3. Створення онлайн-магазину товарів для дому та саду 4. Відкриття міні-пекарні або кав'ярні 5. Запуск студії дизайну інтер'єрів <p>Для кожної з цих ідей ми підготували детальні бізнес-плани, які включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аналіз ринку та цільової аудиторії - Розрахунок необхідних інвестицій та прогнозування прибутковості - Рекомендації щодо організаційно-правової форми та реєстрації

	<p>- Шаблони установчих документів (статут, засновницький договір тощо)</p> <p>- Приклади маркетингових матеріалів (логотип, брендбук, рекламні оголошення)</p> <p>Ознайомившись з нашими напрацюваннями, ви зможете швидко та ефективно розпочати власну справу, мінімізувавши ризики та витрати на початковому етапі. Ми готові надати вам всебічну підтримку та консультації на кожному кроці реалізації вашого бізнес-проекту.</p>
<p>85 можливостей фінансування для стартапів –Investors Book 2021</p>	<p>Міністерство цифрової трансформації України, працюючи в тісній співпраці з провідними вітчизняними та міжнародними партнерами, нещодавно презентувало унікальне видання - Investors Book 2021. Це всеохоплюючий цифровий каталог, який надає українським стартапам безпрецедентні можливості для залучення інвестицій та фінансування.</p> <p>Investors Book 2021 став найбільшим в Україні довідником, що акумулює детальну інформацію про сотні перспективних інноваційних проєктів, які шукають інвесторів для реалізації своїх амбітних планів. Кожен стартап, представлений у каталозі, має власну розгорнуту сторінку з описом бізнес-ідеї, команди, фінансових показників та потреб у фінансуванні.</p> <p>Завдяки цифровому формату, Investors Book 2021 забезпечує зручний та ефективний механізм налагодження контактів між стартапами та потенційними інвесторами. Платформа дозволяє проводити пошук перспективних проєктів за різноманітними критеріями, а також надає можливість безпосередньо встановлювати комунікацію та обговорювати деталі співпраці.</p> <p>Ініціатива Міністерства цифрової трансформації України спрямована на активізацію інвестиційної діяльності в інноваційному секторі, що є ключовим драйвером економічного зростання та технологічного лідерства країни. Investors Book 2021 покликаний стати ефективним інструментом для залучення необхідного фінансування та прискорення розвитку перспективних стартапів в Україні.</p>
<p>Програма DCFTA Initiative East</p>	<p>Пропонуємо вашій увазі інформацію про компанію, яка спеціалізується на наданні мікрокредитів. Ця фінансова установа пропонує позики в розмірі до 25 000 євро, що робить її послуги доступними для широкого кола клієнтів.</p> <p>Мікрофінансування - це один з ефективних інструментів підтримки малого та середнього бізнесу, а також фізичних осіб, які потребують додаткових фінансових ресурсів для реалізації своїх планів. Компанія, про яку йдеться, спеціалізується на наданні саме таких кредитів, що дозволяє їй гнучко підходити до потреб кожного клієнта.</p> <p>Основними перевагами мікрокредитування від цієї установи є:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Швидке оформлення позики без надмірної бюрократії - Лояльні умови кредитування, зокрема, помірні відсоткові ставки - Можливість отримати фінансування навіть за відсутності застави чи поручителів - Індивідуальний підхід до кожного клієнта та врахування його потреб

	<p>Завдяки такому комплексному підходу, компанія стає надійним партнером для тих, хто прагне реалізувати свої бізнес-ідеї чи вирішити поточні фінансові питання. Її послуги особливо затребувані серед підприємців, самозайнятих осіб та представників вразливих верств населення.</p> <p>Якщо ви зацікавлені в отриманні мікrokредиту, радимо детально ознайомитись з умовами та перевагами, які пропонує ця фінансова установа. Її фахівці завжди готові надати вичерпну консультацію та допомогти підібрати оптимальне рішення.</p>
<p>Європейський фонд для Південно-Східної Європи (EFSE)</p>	<p>Пропонуємо вашій увазі інформацію про фінансову устанovu, яка спеціалізується на наданні кредитів для малого та середнього бізнесу. Ця організація пропонує широкий спектр позикових продуктів, середній розмір яких становить 51 000 євро.</p> <p>Основною цільовою аудиторією фонду є компанії, штат яких налічує менше 50 співробітників. Такий підхід дозволяє забезпечити доступ до необхідного фінансування для підприємств, які часто стикаються з труднощами при отриманні кредитів у традиційних банківських установах.</p> <p>Ключовими перевагами співпраці з цим фондом є:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Гнучкі умови кредитування, адаптовані під потреби малого та середнього бізнесу - Можливість отримати фінансування на реалізацію різноманітних проектів - від поповнення обігових коштів до інвестицій у розвиток - Індивідуальний підхід до кожного клієнта та врахування специфіки його діяльності - Оперативність у прийнятті рішень та наданні коштів <p>Завдяки такому комплексному підходу, фонд стає надійним партнером для підприємців, які прагнуть розвивати свій бізнес та реалізовувати нові ідеї. Його послуги особливо затребувані серед представників малого та середнього підприємництва.</p> <p>Якщо ви зацікавлені в отриманні кредиту від цієї фінансової установи, радимо детально ознайомитись з умовами та перевагами, які вона пропонує. Фахівці фонду завжди готові надати вичерпну консультацію та допомогти підібрати оптимальне рішення.</p>
<p>Програма UWE Hub 3.0—це програма, яка допомагає молодим жінкам 18–35 років створювати та розвивати власний бізнес в Україні</p>	<p>Пропонуємо вам ознайомитися з інформацією про нову освітню ініціативу, спрямовану на підтримку жінок-підприємців в Україні. Центр "Розвиток КСВ" за підтримки програми USAID "Мріємо та діємо" запускає третій сезон онлайн-програми UWE Hub 3.0 для жінок-підприємниць.</p> <p>Ця програма має на меті розвиток ключових навичок, необхідних для успішного ведення бізнесу в умовах невизначеності. Учасниці отримують поглиблені знання з фінансової грамотності, ефективного пітчінгу та лідерства. Крім того, вони матимуть можливість перетворити свої ідеї на повноцінні бізнес-плани, готові до практичної реалізації.</p> <p>Варто зазначити, що попередні сезони UWE Hub вже довели свою ефективність. Понад 250 українських жінок-підприємців пройшли навчання за цією програмою і високо оцінили її переваги. Зокрема, близько 30% учасниць змогли</p>

	<p>юридично зареєструвати свій бізнес та запустити пілотні продукти.</p> <p>Крім того, результати показують, що 80% учасниць вдосконалили свої бізнес-моделі та фінансові моделі, що позитивно вплинуло на ефективність їхніх компаній. У середньому, кількість клієнтів та дохід учасниць зросли на 20% після проходження програми.</p> <p>Особливо варто відзначити, що у фіналі попередніх сезонів 25 жінок-підприємців презентували свої проєкти, з яких 9 отримали гранти на суму \$4 тис для отримання консультацій та експертної підтримки своїх бізнесів.</p> <p>Отже, UWE Hub 3.0 - це унікальна можливість для жінок-підприємців в Україні вдосконалити свої навички, розвинути бізнес-ідеї та отримати фінансову підтримку для їх реалізації. Ми рекомендуємо всім зацікавленим ознайомитися з деталями програми та подати заявку на участь.</p>
--	---